

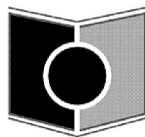
מראי מקומות

מס' 6

חודש אייר תשע"ה

הלכות שביעית

רמב"ם פרק ז

Dirshu
דרשו ד' ועוזו
קרן עולמית לחינוך
ועידוד לימוד התורה

קנין הלכה

לתשומת לבכם: במראי מקומות אלו הושקע עמל רב. אין להעתיק, לצלם וכד' ללא קבלת אישור בכתב מ"דרשו"

קנין הלכה

מראי מקומות

פרק ז הלכה א-ב

מקורות להלכה – לעזרת המעיין

גמ' פסחים דף נב: אמר קרא ולבהמתך וכו'.
רש"י סוכה דף לט. ד"ה אין.

האם מצות הביעור היא מן התורה

גמ' יומא דף פג. טבל ושביעית, ופירש"י שם.
רש"י ר"ה דף טו. ד"ה א"ל אביי.
תוס' חולין דף קכ: סוד"ה היכא.
תוס' פסחים דף נב: ד"ה עד.
ר"ש ורא"ש פ"ט מ"ה.
רמב"ן עה"ת פ' בהר פרק כה פסוק ז.

מהו הביעור

ר"ש ורא"ש פ"ט מ"ח.
ריבמ"צ פ"ט מ"ב.
תוס' פסחים דף נב: ד"ה מתבערין.
תוס' רי"ד נדרים דף נח ד"ה א"ל.
רמב"ן עה"ת פ' בהר.
חידושי הר"ן פסחים דף נב:.
רמב"ם פ"ז ה"ג, והשגות הראב"ד.
רש"י פסחים דף נב: ד"ה משום [ונחלקו בהבנתו תוס' פסחים דף נב: ד"ה מתבערין ורמב"ן עה"ת שם].
משנה פ"ט מ"ח, עניים אוכלין אחר הביעור וכו', ר"ש ורא"ש ורמב"ם.
תוספתא פ"ח ה"ד.
ירושלמי פ"ט ה"ד.
ריבמ"צ פ"ט ה"ה ותוס' רי"ד פסחים דף נא: בביאור הירושלמי.
מהר"י קורקוס וכ"מ בהלכה ג.
פאת השולחן סי' כז.
חזו"א סי' יא ס"ק ז ד"ה ומה.
ספר שערי צדק [לבעל החכמת אדם] פרק יט ה"ו.

הוצאת הפירות לרה"ר

תוספתא פ"ח ה"ב.
מהר"ם חלאווה פסחים דף נב.
בהגר"א לירושלמי פ"ט ה"ד.
חזו"א סי' יא ס"ק ז.

הפקד בפני שלשה

שו"ת מהרי"ט ח"א סי' פ"ה.
כף החיים סי' רמו בשם מנחת פתים.

קנין הלכה

מראי מקומות

פירות שבאוצר בי"ד

רמב"ן על התורה פ' בהר פרק כה פס' ז.

מה מיקרי כלה לחיה מן השדה

פירות תלושים

משנה פ"ט מ"ה אוכלין על הטפיחין, ר"ש, רא"ש, רמב"ם.

גמ' פסחים דף נב: אמר רשב"ג אוכלין על של בין הכיפין ולא על של בין השיצין.

גמ' פסחים דף נג. ר אליעזר אומר.

חזו"א סי' טו ס"ק ב וס"ק ח.

חזו"א סי' יג ס"ק כב.

ביעור בירקות מחוברים לקרקע

חזו"א סי' יא ס"ק ז ד"ה אם.

כשיש פירות הנכנסין לשמינית

חזו"א סי' טו ס"ק ג.

חזו"א סי' יב ס"ק ב.

ספק אם כלו הפירות

חזו"א סי' טו ס"ק ח.

מראה מקומות

המקור למצות הביעור של פירות הקדושים בקדושת שביעית הוא בתורת כהנים פרשת בהר, והובאה כגמ' פסחים [דף נב:]: אמר קרא ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכול, כל זמן שחיה אוכלת מן השדה האכל לבהמה שבבית, כלה לחיה אשר בשדה כלה לבהמתך מן הבית.

וזה לשון רש"י [סוכה דף לט. ד"ה אין] כל פירות שביעית חייבין להתבער בשביעית, ולא שיעשה בהן סחורה להצניע לאחר שביעית ולהעשיר.

האם מצות הביעור היא מן התורה

מריהמת הגמ' [יומא דף פג.] משמע שהחובה לבער את הפירות היא מן התורה, עיי"ש שדנו בנידון דהקל הקל תחילה, והיינו דמי שאחזו בולמוס וצריך לאכול ואין לפניו אלא דבר איסור מאכילין אותו הקל תחילה, ואמרו בברייתא דאם יש לפניו טבל ושביעית מאכילין אותו שביעית, ופירש"י דאיירי בשביעית אחר הביעור האסורה בעשה, וטבל חמיר מפי שהוא במיתה בידי שמים.

ואם איסור פירות אחר הביעור הוא רק דרבנן פשיטא, וא"צ לטעם שטבל הוא במיתה בידי שמים.¹

וכן הוא גם ברש"י [ר"ה דף טו. ד"ה א"ל אביי], ובתוס' [חולין דף קב: סוד"ה היכא, ופסחים דף נב: ד"ה עד] וכן בר"ש וברא"ש [פ"ט מ"ה].

ביאורים והערות

1. ובספר דרך אמונה [ד"ה פירות] הביא עוד מהגמ' [ב"ק דף קא.] דבגד שצבעו בקליפי שביעית ידלק, ופירש"י דמיירי בקליפי שביעית אחר הביעור, וצריך לשרוף את הבגד. ומשמע שזה איסור תורה, שהרי לגבי דם תבוסה אמרו [שם בסוגיא] דשאני דם תבוסה דרבנן ולא גזרו בו.

קנין הלכה

מראי מקומות

וכן הוא גם משמעות הרמב"ם שכתב דיני ביעור בסתמא, ומשמע שהם מעיקר דינא דאורייתא. אמנם הרמב"ן [על התורה בפ' בהר פס' ז (הובא בכסף משנה להלן הלכה ג')] כתב וז"ל אבל אם עיכבם בביתו אחר הביעור אסורים הם באכילה לגמרי, וזוהי שביעית שאוסרת בנותן טעם לאחר הביעור, שאין לה מתירין, ואפשר שהאיסור הזה [פי' שהפירות נאסרים] מדבריהם הוא, ואולי אפילו הביעור כולו חומר מדברי סופרים והברייתות השנויות בתו"כ בענין הביעור אסמכתא מדבריהם, ועל דרך זו תפרש יפה משנת הכובש שלשה כבשים בחבית אחת [פ"ט מ"ה],² וכן משנת ג' ארצות לשביעית [פ"ו מ"א]³ עכ"ל. ונמצא שהרמב"ן מסופק בעיקר מצות הביעור שזא אינו אלא מדבריהם.

מהו הביעור

הראשונים נחלקו במהות מצות הביעור:

א. דעת תוס' [פסחים דף נב: ד"ה מתבערין] והר"ש והרא"ש [פ"ט מ"ח] והריב"ז [פ"ט מ"ב] והסמ"ג ותוס' רי"ד [גדרים דף נח. ד"ה א"ל] והרמב"ן [פר' בהר] וחידושי הר"ן [פסחים דף נב:]: שהביעור הוא שמוציא את הפירות מביתו באופן שרשאי כל אדם לזכות בהם, ולאחר שעשה כן יכול גם הוא בעצמו לזכות מן ההפקר ולהכניס את הפירות בחזרה לביתו.

ואין הגבלה בכמות הפירות, שרשאי לזכות מן ההפקר ולהכניס לביתו כמות גדולה של פירות.

ב. דעת הרמב"ם [פ"ו ה"ג] שהביעור הוא לשרוף את הפירות או לאבדם באופן אחר.⁴

ובדעת רש"י נחלקו הראשונים, דזה לשונו בפסחים [דף נב: ד"ה משום], "וזהו ביעורם שמפקירן במקום דריסת חיה ובהמה". ותוס' [שם ד"ה ומתבערין] פירשו כוונתו שמוניחם למרמס חיה ובהמה והיינו שנותנם לאיבוד, כשיטת הרמב"ם. והרמב"ן עה"ת פירש ככוונתו שההפקר צריך להיות גם כלפי חיה ובהמה, שגם הן יוכלו לאכול את הפירות, [וכתב ע"ז הרמב"ן שרש"י הפליג בדבר זה].

והנה עיקר הראיות של תוס' והר"ש והרמב"ן לשיטתם שהביעור הוא הפקר הן מהמשנה [פ"ט מ"ח], דנחלקו ר' יהודה ור' יוסי, דלר' יהודה עניים אוכלים אחר הביעור ולא עשירים, ולר' יוסי אחד עניים ואחד עשירים אוכלים אחר הביעור. ומפורש בזה שהביעור אינו איבוד הפירות.

אמנם הרמב"ם גרס במשנה הנ"ל בדברי ר' יוסי אחד עניים ואחד עשירים אין אוכלין אחר הביעור, ולשיטתו אכן נחלקו ר' יהודה ור' יוסי במהות הביעור, שלפי ר' יהודה הוא הפקר ומותר לעניים לאכול אחר הביעור, ולר' יוסי הביעור הוא איבוד הפירות, כיון שגם העניים אסורים לאכול את הפירות.

עוד הביאו הראשונים הנ"ל [פ"ט מ"ח] ראיה לשיטתם מהתוספתא [פ"ח ה"ד] דמניח את הפירות על פתח ביתו ואומר אחינו

ביאורים והערות

2. עיי"ש שנחלקו תנאים בג' סוגי ירקות שנכבשו יחד ואין זמני הביעור שלהם שוים, דדעת ר' יהושע ור"ג דאף שהירק הראשון שנתחייב בביעור נותן טעם בשאר הירקות, מ"מ אין חייבין לבער את שאר הירקות. אמנם עיי"ש בר"ש בשם ר"ת שהביא דילפינן לה מקרא, וכן הוא בתוס' [פסחים דף נב. ד"ה הכובש].

3. עיי"ש שבמקומות שכבשו עולי מצרים ולא עולי בבל אסור לעבוד בקרקע אבל הפירות נאכלים, וכנראה הרמב"ן מפרש כהר"ש והרא"ש שהביאור הוא דהפירות נאכלים אחר הביעור ואין מצוה לבערם, ואם ננקוט דמצות ביעור מן התורה מאי שנא שתיקנו במקומות של כיבוש עולי מצרים איסור עבודה ולא חובת ביעור, הרי תרוויהו דאורייתא. [אמנם י"ל דעבודה שנאסרה בלאו החמירו בה טפי, משא"כ ביעור שאינו אלא בעשה]. ולהרמב"ם הביאור במשנה הנ"ל במה שאמרו שנאכל, אינו מתייחס כלל למצות הביעור אלא לאיסור ספיחין, שלא גזרו בכיבוש עולי מצרים.

4. והראב"ד בהשגות כתב בזה שיטה שלישית, דישנם שני שלבים בביעור: א] כאשר כלו הפירות מהעיר ומתחומיה, מוציא כל אדם את הפירות שברשותו ונותנם לאוצר בית הדין, והם מחלקים לכל אחד מבני העיר מזון ג' סעודות כדי לשבת, וכן בכל יום, ואם אין שם אוצר ב"ד מוציאין לשוק ומפקירם ואף הוא יכול לחזור בו ולזכות בהן. ומעתה רשאי לאוכלן עד שיכלו מהארץ. ב] כאשר כלו כל הפירות האלו מהארץ [פירוש מיהודה או מהגליל או מעבר הירדן] צריך לשרוף, או לאבד את הפירות.

קנין הלכה

מראי מקומות

בית ישראל כל מי שצריך ליטול יבוא ויטול, וחוזר ומכנים לתוך ביתו ואוכל והולך עד שעה שיכלו, ומבואר שהביעור הוא הפקר. וכן הביאו מהירושלמי שאמרו להפקיר בפני שלשה מאוהביו [שיודע בהם שלא יזכו בפירות מן ההפקר]. ועוד אמרו בירושלמי [לפי ביאור הר"ש והרא"ש] דבני אדם קפדנים שאין להם ג' אוהבים, יחכו לשעה שהשוק יהא ריק מאנשים ואז יוציאו את הפירות ויפקירו ויחזרו ויזכו בהן. [והריב"מ צ"פ"ט מ"ה] וכן התוס' ר"ד (פסחים דף נא:): כתבו שהוא מכריז בקול שהפירות הפקר באופן שהאנשים הנמצאים מרחוק שומעים זאת, ועד שהם באים לזכות בפירות קודם המפקיר וזוכה בהם לעצמו].

וכתבו הר"ש והרא"ש שהתוספתא והירושלמי הם בשיטת ר' יוסי שגם עשירים אוכלים אחר הביעור, דלפי ר' יהודה רק לעניים מותר לזכות מן ההפקר.

וליישב דעת הרמב"ם יש שכתבו שהתוספתא והירושלמי אלו בשיטת ר' יהודה, דס"ל שהביעור הוא הפקר, ⁵ אך לפי ר' יוסי, שהרמב"ם גרס בדבריו שאסור לכל אדם לאכול אחר הביעור, אין זה שייך. [ויש בזה דוחק, שהרי קי"ל כר' יוסי דנימוקו עמו, ולמה אמרו בירושלמי לנהוג כר' יהודה].

להלכה: כתב המהר"י קורקוס [הלכה ג], דכיון שהוא שעת הדחק גדול יש לסמוך על דעת רוב הראשונים הנ"ל ועל הראיות הנ"ל, ולנהוג להפקיר את הפירות, ובפרט ששביעית בזה"ו דרבנן ואוליגן לקולא.

והכסף משנה הביא את דברי מהר"י קורקוס, וכן פסק הפאת השולחן [סי' כז], וכן כתב החזו"א [סי' יא ס"ק ז ד"ה ומה].⁶

האם חייב להוציא את הפירות מביתו כאשר מפקירם

לשון התוספתא [פ"ח ה"ב] שהובאה בר"ש וברא"ש [פ"ט מ"ח] הוא דמוציא את הפירות ומניחן על פתח ביתו, ובירושלמי [המובא שם] לענין קמודקאי דצפורי איתא שצריך להוציא את הפירות לשוק.

ולכן כתב מהר"ם חלואה [בפסחים דף נב] שמוציא את הפירות לרה"ר, וכן כתב החזו"א [סי' יא ס"ק ז].

והגר"א [בירושלמי פ"ט ה"ב] ביאר דכאשר מפקיר בפני שלשה א"צ להוציא את הפירות לשוק כלל, ומה שהצריכו בירושלמי להוציא לשוק הוא כאשר אינו מפקיר בפני שלשה רק עושה מעשה של הפקר, וזה נעשה ע"י ההנחה בשוק.

וכתב בספר דרך אמונה [ציון ההלכה אות כט] שבשעת הדחק כשהיתה מירחא גדולה להוציא החוצה, התיר החזו"א להפקיר בפני שלשה אף כשאינו מוציא החוצה, ואולי סמך בשעה"ד על שיטת הגר"א הנ"ל.⁷

מפקיר בפני ג'

בענין הא דבעינן להפקיר בפני שלשה נחלקו האחרונים:

א. המהרי"ט [ח"א סי' פה] כתב שיכול להפקיר גם בפני אשתו ובניו.

ביאורים והערות

5. ואף שר' יהודה התיר רק לעניים לאכול אחר הביעור, ובתוספתא משמע שכל אדם רשאי בזה, צ"ל דכל שזוכים מן ההפקר עניים קרי להו ומותרים.

6. ובעל החיי אדם בספרו שערי צדק [פרק יט ה"ו] כתב דמי שיכול לקיים מצות ביעור כהרמב"ם יעשה כן, וכתב דכן דעתו לנהוג בעצמו אם יזכהו ה' לעלות לא"י. אמנם לכאורה לפי רוב הראשונים שנקטו שהביעור הוא הפקר נמצא שהנוהג כהרמב"ם מפסיד פירות שביעית, וצ"ע. [אמנם לפי מה שהובא לעיל (פ"ה הכ"ג) דשיטת הרא"ש והר"ש דאחרי שקיים מצות ביעור נפקעה קדושת שביעית מהפירות, ולכן שרי ליהנות ולשרוף תבן של שביעית אחרי רביעה שניה, וכן כתב החזו"א (סי' יא ס"ק ו) שמדין תבן יש ללמוד שאחרי זמן הביעור נפקעה קדושת מהפירות, לפי"ז א"ש דשייך להחמיר כהרמב"ם, וא"צ לחוש שמאבד פירות שביעית]. אמנם כבר הבאנו [שם] שהחזו"א עצמו [סי' כו סדר השביעית ס"ק ו ד"ה אם] כתב שנוהגת קדושת שביעית אחר הביעור, וכן כתב הרידב"ז [משמרת הבית דף יז הערה כו].

7. ובספר משפטי ארץ [פרק לא ס"ג] כתב שהגרי"ש אלישיב צ"ל הורה שבשעת הדחק יש מקום להקל להוציא מביתו לחדר המדרגות [אם חדר המדרגות אינו נעול, שלא יהא חצר המשתמרת].

קנין הלכה

מראי מקומות

ב. ובספר מנחת פתים [הובא בכף החיים סי' רמו] כתב שצריך שיהיו כשרים לעדות, שהרי הא דבעינן שלשה הוא כדי שיהא אחד זוכה ושנים מעידים.⁸

פירות שבאוצר בי"ד

כתב הרמב"ן [עה"ת פרשת בהר] שפירות הנמצאים באוצר בי"ד כשהגיע זמן הביעור פטורים מלבערם, דעצם היותם באוצר בי"ד ומיועדים לחלוקה לציבור זה גופא מחשיב אותם כמבוערים.

פירות מחוברים לקרקע

אם נשארו פירות מחוברים לקרקע [באופן שיכלו הפירות מן השדות וחשבינן לה כהגיע זמן הביעור], כתב החזו"א [סי' יא ס"ק ז] דא"צ להפקירם שהרי הם מופקרים ועומדים. [אמנם לדעת הרמב"ם פשוט שאסור לאכול את הפירות אחר הביעור].

מה מיקרי כלה לחיה מן השדה

א] פירות תלושים

במשנה [פ"ט מ"ב] איתא אוכלין על המפוחין, והביאו הר"ש והרא"ש והריב"ם את פירוש הערוך שפירש דמפוחין היינו כלי חרס הבנויים ככותל, והכוונה לאותם גרעינים שהעופות נותנים בכלי החרס האלו, דכל זמן שהגרעינים האלה קיימים לא הניעה שעת הביעור שהרי העופות יכולים לאכול משם. ונמצא לפי פירוש זה שגם פירות תלושים מצילים מן הביעור. וכן מבואר גם מהגמ' [פסחים דף נב:]: דאמר רשב"ג אוכלין על של בין הכיפין ואין אוכלין על של בין השיצין. ופירש"י דמיירי בתמרים שהרוח מנתק מחיבורם באילן, והם נופלים ונתלים בין כפות התמרים [וזהו בין הכיפין], או בין הקוצין שיש בתחתית עץ התמר קרוב לאדמה [וזהו בין השיצין], שעל זה אמר רשב"ג דאין אוכלין הואיל ואינו מצוי לחיה, שאינה יכולה לאכול משם בגלל הקוצים.⁹

והנה הרמב"ם [פ"ט מ"ד] פירש מפוחין באופן אחר, שהכוונה לגרגרים קשים של תבואה וקמניות אשר הם נשארים בארץ זמן רב בגלל קשיותם, ולפי פירושו אין מקור מהמשנה הזו לחידוש הנ"ל דאוכלין על התלוש. ולענין הראיה מהא דאוכלין על בין הכיפין, עיין בר"ח [פסחים שם] שמשמע שמדובר באופן שהתמרים עדיין מחוברים באילן, ונמצא שלפי פירושו אין מקור גם מברייתא זו דאוכלין על התלוש. אמנם עדיין יש להביא ראיה מהברייתא [פסחים דף נג.] בדברי ר' אליעזר שאם יש בעיקרו של הזית כמות של זיתים הרי זה בגדר לא כלה לחיה מן השדה, אף שמדובר על זיתים שנשרו ע"ג האדמה.

ביאורים והערות

8. וכן הורו בעל הקהילות יעקב [ארחות רבנו ח"ב עמ' שנד] והגרי"ש אלישיב זצ"ל [ספר משפטי ארץ פרק לא ס"ב]. והוסיף הגרי"ש אלישיב שאחד מהשלשה יכול להיות קטן שהגיע לעונת הפעוטות או אשה, ודי בזה ששניים כשרים לעדות. ובספר חוט שני ציין ללשון הסמ"ע [ח"ו מ' סי' רעג ס"ק י'] שמשמע ממנו שבעינין שכל אחד מהשלשה יכול לזכות מההפקר והאחרים יעידו, וא"כ בעינין שכל השלשה יהיו כשרים לעדות.

9. ועיין חזו"א [סי' טו ס"ק ב] שהקשה דאם אכן אוכלין גם על פירות תלושין, א"כ לפי ר' יוסי במשנה [פ"ט מ"ד] דס"ל דאוכלין גם על השמור [פי' דגם אם נמצאים בארץ פירות שמורים בחצירות מיקרי שלא כלו הפירות האלו] א"כ לעולם אין ביעור, שהרי תמיד מצויים פירות שביעית בבתיים. ותירץ שלפי ר' יוסי בודאי אין אוכלין על השמור אלא על פירות המחוברים בקרקע ולא על פירות תלושים שמורים, ומה שאמרו דאוכלין על פירות תלושים היינו כשהם מופקרים.

קנין הלכה

מראי מקומות

שיעור מועט אינו מציל מביעור

בגמ' [פסחים דף נג.] מובאת ברייתא, דר' אליעזר אומר דאוכלין בזיתים עד שיכלה אחרון של גוש חלב כדי שיהא עני יוצא ואינו מוצא לא בנופו ולא בעיקרו רובע. ומבואר שאם ימצא העני פחות מרובע ה"ז בגדר כלה לחיה מן השדה, ומבואר מזה ששיעור מועט מאד אינו מציל מהביעור.

פירות שהחיות מילאו במאורותיהן

כתב החזו"א [סי' טו סק"ח] דפירות וגרעינים שהחיות ממלאות במאורותיהן מצילות מן הביעור, דזה מיקרי לא כלה לחיה מן השדה, וכ"ש הוא מהא דאוכלין על מה שבמפוחין, שפירש הר"ש והרא"ש דקאי על גרעינים שהניחו העופות בכלי חרס המחוברים בכותל.

ומטעם זה לעולם מתאחר זמן הביעור אחרי הזמן הרגיל של הלקיטה מן השדות, ובדרך כלל זמן הביעור הוא בשמינית, ורק בירקות שאינם מתקיימים אלא זמן קצר יש מקום להסתפק אולי זמן הביעור הוא בשביעית עצמה.

ביצד בלו הפירות מן השדה

כתב החזו"א [סי' יג ס"ק כב] דבין אם כלו הפירות מן השדה משום שבני אדם ליקטו את כולם מן ההפקר, ובין אם כלו משום שהחיה אכלתן או משום שנתקלקלו מעצמם, כל זה בכלל כלה לחיה מן השדה וצריך לקיים מצות ביעור.

דרך ביעור בפירות המחוברים לקרקע

כתב החזו"א [סי' יא ס"ק ז ד"ה אם] שאם יש לאדם גינה של ירקות והגיע זמן הביעור, ואין גינה זו מצילה מן הביעור משום ששיעורה מועט, א"נ משום שהיא שמורה, וקיי"ל דאין אוכלין על השמור [פי' שאין השמור מציל מן הביעור], דין הפירות האלו תלוי במחלוקת הראשונים במהות הביעור:

- א. לדעת הר"ש והרא"ש והרמב"ן שהביעור הפקר, אין ירקות גינה זו טעונים ביעור הואיל ורחמנא אפקרינהו והרי הם מבויערים ועומדים.
- ב. אך לדעת הרמב"ם שבשעת הביעור נאסרים הפירות, גם פירות אלו נאסרים.

דין ביעור כשיש בשדה פירות הנכנסין משביעית לשמינית

פירות האילן

כתב החזו"א [סי' טו ס"ק ג] דנראה דכל זמן שיש בשדה פירות האילן שחנמו בשביעית, אוכלין עליהן אף שיצאו לשמינית ועיקר גידולן בשמינית. אבל משעה שכלו פירות אלו שחנמו בשביעית, הייב לבער אף שיש בשדה פירות שחנמו בשמינית, והטעם משום שפירות אלו יש עליהם שם פירות שמינית, ודין ביעור נאמר כאשר כלו פירות השביעית מן השדה.

ולפי"ז יש ביעור בבנות שוח [אשר פריין נגמר רק בשנה השלישית אחר החניטה] שחנמו בשביעית, אף שבזמן שכלו פירות אלו שחנמו בשביעית ישנם על האילן פירות שחנמו בשמינית, וכן כתב החזו"א [סי' יב ס"ק ב] ולמד כן מהא דאין אוכלין על הסתוונות.

ירקות

בענין ירקות שיצאו משביעית לשמינית אם הם מצילים מן הביעור, כתב החזו"א [שם] בתחילה [ד"ה נראה] דנראה שאין הם

קנין הלכה

מראי מקומות

מצילים את הירקות שנלקטו בשביעית מחובת הביעור, כיון שאלו שיצאו לשמינית אין בהן קדושת שביעית, אך שוב כתב החזו"א [שם ד"ה במוש"כ] דאפשר דאינו כן, אלא כל שהגיעו ירקות אלו לעונת המעשרות בשביעית, הרי הם נחשבים לענין דיני הביעור כירקות של השנה השביעית [אף שאין בהן קדושת שביעית משום שלא נלקטו בשביעית]. ודימה זאת החזו"א למה שכתב [סי' ג ס"ק לא] שפירות שגדלו בארץ שלא נתקדשה ע"י עזרא, מצילים מן הביעור את הפירות שגדלו בארץ שנתקדשה בקדושת עזרא, [כאשר שניהם בגליל או ביהודה], אף שאלו שגדלו בארץ שלא נתקדשה אין בהן קדושת שביעית.

ספק אם כלו הפירות

כאשר יש ספק אם כבר כלו הפירות לחיה מן השרדה, כתב החזו"א [סי' טו ס"ק ח] שצריך לקיים מצות ביעור מספק מדי יום. עוד כתב שלאחר שקיים בפעם הראשונה את מצות הביעור יכול להכניס את הפירות לביתו ללא כוונה לחזור ולזכות בהם, שבאופן זה פטור הוא מלחזור ולבער כיון שהפירות הפקר, עד שיגיע הזמן שבודאי כלה לחיה מן השרדה, דאז יכול לחזור ולזכות בפירות, ורשאי בינתיים לאכול מן הפירות כפי צרכו.

הלכה ג

חילוק מזון ג סעודות

- משנה פרק ט מ"ח.
- תוספתא פ"ח ה"ד.
- חזו"א סי' יא ס"ק ו.
- תוס' זבחים דף עה: ד"ה שביעית.

פירות שלא נתבערו

- רמב"ן עה"ת פ' בהר פרק כה פס' ז.
- תוס' פסחים דף נב: ד"ה מתבערין.
- ירושלמי פ"ט ה"ו [הובא בר"ש פ"ט מ"ט].
- חזו"א סי' יא ס"ק ו.
- חזו"א סי' כו בסדר השביעית אות א.

מי שלא ביער באונס או בשוגג

- ספר חרדים.
- ספר שערי צדק פרק יט ס"ה.
- שו"ת מהרי"ט ח"א סי' מג.
- חזו"א סי' יב ס"ק יג.
- מנחת שלמה ח"א סי' נא אות יז.

פירות שגדלו בשדה נכרי

- שו"ת מבי"ט ח"א סי' כא בשם הר"ש הזקן.
- ר"ש סיריליאו פ"ו ה"ח.
- מהר"י קורקוס פ"ז ה"ג.
- של"ה בשער האותיות אות ק.

קנין הלכה

מראי מקומות

ספר שערי צדק פי"ט ס"ה.

חזו"א סי' יא ס"ק ז ד"ה וירק וסי' כו בסדר השביעית אות ג.

מראה מקומות

חילוק מזון ג' סעודות

מקור הדין של חילוק מזון ג' סעודות הוא במשנה פ"ט מ"ח, ובתוספתא פ"ח ה"ד. והיינו שמחלק לכל אחד ואחד מבני ביתו ומשכניו ומיודעיו מזון ג' סעודות מאותו המין, וכן משייר לעצמו כמות זו, ואם נשאר לו פירות ואין לו למי לחלקם, מקיים בהם את מצות הביעור, והיינו דלפי הר"ש והרא"ש והרמב"ן מוציא את הפירות מביתו ומפקירם, 11 ולפי הרמב"ם מבער את הפירות מן העולם. וכתב החזו"א [סי' יא ס"ק ו] שלא התפרש עד כמה רשאי לשהות כדי למצוא אוכלין, ואפשר שזה עד שקיעת החמה. [וממילא מתבאר מלשון זה שאכילת הג' סעודות תהיה אחר יום הביעור ולא באותו יום, וכדלקמן]. 12

עד מתי רשאי לאכול את הג' הסעודות

לא נתפרש להדיא עד מתי מותר לאכול את שיעור ג' הסעודות ששייר לעצמו או שחילק לאחרים. ויש שהביאו ראיה מתום [זבחים דף עה: ד"ה שביעית] שאין הגבלת זמן עד מתי מותר לאכול את הג' סעודות. [עיי"ש בתום] שכתבו דהא דאין ליקח תרומה במעות של שביעית מפני שממעט באכילת התרומה, דהיינו שבשעת הביעור יתמעט זמן אכילת התרומה, לא קאי על מזון ג' סעודות אלא על מה שנשאר בביתו אחרי שחילק מזון ג' סעודות, ומבואר שלגבי ג' הסעודות האלו אין שיעור זמן עד מתי יכול לאוכלן]. 13

פירות שלא נתבערו

לשיטת הר"ש והרא"ש והרמב"ן שביעור היינו הפקר, וכך נקטינן להלכה, יש לברר מה הדין במי שלא ביער את פירותיו אם נאסרו או לא נאסרו. וברמב"ן [עה"ת פ' בהר פרק כה פס' ז] כתב שאם לא ביער נאסרו הפירות, ולא מהני אם עכשיו יבערם, 14 והוסיף דאפשר שאיסור זה אינו מן התורה אלא מדרבנן, [ומבואר דלא פסיקא ליה דין זה, ואפשר נמי שהאיסור הוא מן התורה]. ובתום [פסחים דף נב: ד"ה מתבערין] כתבו וז"ל ואומר ר"י הא דמשמע בכל מקום לאסור לאכול אחר הביעור היינו כשמשהה בביתו בחזקת שלו, אבל אם מפקירו ומוציאו מרשותו שיאכל כל מי שירצה הן האדם והן החיה, מותר להכניסו ולאכלו אחר הביעור עכ"ל. ולא נתפרש בתום' במי שעבר ולא ביער אם הפירות נאסרים לעולם או שיכול בכל שעה לבער ולחזור ולזכות בפירות ולאכלם.

ביאורים והערות

11. ומסתבר שאינו חייב לחלק מזון ג' סעודות לשכניו ומיודעיו, אלא רשאי להפקיר כל מה שיש לו בביתו ולחזור ולזכות לעצמו.
12. לענין שיעור כמות הג' סעודות הביא בספר משפטי ארץ [פרק ל ס"ג] את הוראת הגרי"ש אלישיב זצ"ל שמשערין בכל מין לפי דרך אכילתו, ולכן אם הגיע זמן הביעור של תפוחים אין משערים כמה תפוחים היה אוכל אם היה קובע את כל סעודתו על תפוחים, אלא משערין כמה תפוחים דרכו לאכול כליפתן של ג' סעודות.
13. וכתב בספר חוט שני דמסתבר שכל זה לשיטת תוס' והרמב"ן שענין הביעור הוא הפקר, ואחרי שהפקיר יכול לחזור ולזכות בפירות ולאוכלן לעולם, אבל לשיטת הרמב"ם שהפירות נאסרים אחר הביעור יש מקום לדון אם חייב לאכול את הג' סעודות ביום הביעור או יכול לאוכלן ביום שלאחריו, וכתב שבזה נסתפק החזו"א [סי' טו ס"ק ז ד"ה ששאלת].
14. וכתב הרמב"ן שלגבי איסור זה אמרו שהשביעית אוסרת בנותן טעם, והיינו דלענין שאר איסורי שביעית הרי הם בגדר דבר שיש לו מתירין והם אוסרים במשהו, אבל האיסור שאחרי הביעור אין לו מתירין ולכן הוא אוסר בנותן טעם [ובמינו בשישים].

קנין הלכה

מראי מקומות

ועיין חזו"א [סי' יא ס"ק ו] שכתב בתחילה שאין מקור לדברי הרמב"ן לאסור את הפירות רק מסברא, דכל שלא ביער בזמן המתאים תו א"א לבער, שכבר ביטל את המצוה, ומעתה אם יאכל את הפירות הוי כעובר על עשה דביעור. ואח"כ הביא החזו"א ירושלמי [פ"ט ה"ו הובא בר"ש פ"ט מ"ט] דהמוצא פירות עבירה לא יגע בהן, ופירש הר"ש דהיינו פירות שלא נתבערו בזמן הביעור, ומשמע שנאסרו, אלא שנתבאר בירושלמי גם שאם פירות עבירה אלו נפלו לו בירושה או ניתנו לו במתנה לא נאסרו הפירות, וכתב החזו"א שמוכח מזה שהאיסור אינו אלא מדרבנן. ולענין הלכה כתב החזו"א [סי' כו בסדר השביעית אות א] כהרמב"ן שהפירות נאסרו אחר הביעור. וכתב החזו"א [סי' יא ס"ק ז סוד"ה וירק] דהקונה פירות שביעית אחר זמן הביעור מאדם שהוא חשוד על השביעית, אסור לאכול את הפירות ולא מהני לבער עכשיו, דכבר נאסרו אחרי יום הביעור.

מי שלא ביער באונס או בשוגג

כתב בספר חרדים [אחרי שכתב שמדברי תוס' והרמב"ן מוכח שלא נאסרו הפירות אחר הביעור אלא לפי שהשהה אותן בבית ולא הפקירן לקיים בהן מצות ביעור, משא"כ בנכרי שלא נצטוו לבערן], וז"ל וכן יש ללמוד מדבריו של הרמב"ן שכתב שאם עיכב ישראל את הפירות כדי לאוכלן אסורים באכילה, משמע שאם נודע לנו שלא עיכבן לאוכלן אלא להפקירן בזמן הביעור או אחר ביעורן לא נאסרו, וכן אם נאנס ולא הפקירן בזמן הביעור וכשיוודע לבי"ד יאמרו לו לקיים בהם מצות ביעור, או כשיעבור אונסו יפקירם ויחזור ויזכה בהם, וה"נ ישראל זה שבאו לידו פירות הנכרי אחרי זמן הביעור ודאי לא נאסרו ביד הנכרי, ועתה שבאו ליד ישראל יקיים בהם מצות ביעור ואוכלן, עכ"ל.

והנה עיקר כוונת החרדים היא ללמוד מישראל שנאנס ולא ביער דשייך לקיים מצות ביעור גם אחר זמן הביעור, כל שלא נאסרו הפירות בזמן הביעור, ולמד מזה לפירות שהיו בידי נכרי בזמן הביעור שבודאי לא נאסרו ויקיים בהם הישראל את מצות הביעור כשבאו לידו, אך מ"מ אנו למדים מדבריו דאם נאנס ולא ביער לא נאסרו הפירות, וכשיעבור אונסו יבער. ומבואר מדברי החרדים דגם אם שגג ולא ביער, כל שלא החזיק את הפירות ע"מ לאוכלן, וכאשר יאמרו לו בי"ד לבער יעשה כן גם זה בכלל ההיתר.¹⁵ והחכמת אדם [ספר שערי צדק פי"ט ס"ה] העתיק את דברי החרדים לענין מי שנאנס ולא ביער, וכן לענין פירות שהיו ברשות נכרי בזמן הביעור, דס"ל כהחרדים שלא נאסרו.

ובשו"ת מהרי"ט [ח"א סמ"ג] נקט שגם פירות שהיו בידי נכרי בזמן הביעור נאסרו כיון שלא נתבערו בזמנם, וכן נקט השל"ה [שער האותיות אות ק], ולפי שיטה זו כ"ש שפירות שהיו ביד ישראל ולא ביערם מחמת אונס נאסרו. וע"ע חזו"א [סי' יד ס"ק יג] שכתב בתחילה פירות שלא נתבערו בשוגג או באונס נאסרו, ואח"כ הוסיף שאין זה ברור שהרמב"ן יאסור כמי שלא ביער מחמת אונס, ולא הביא החזו"א את דברי החרדים הנ"ל.¹⁶ אמנם לענין פירות שהיו ברשות גוי בזמן הביעור, נקט החזו"א שלא נאסרו אלא צריך הישראל לבערם מיד כאשר קונה אותם מהגוי.¹⁷

ביאורים והערות

15. ואפשר שהיה מקום לחלק בדברי החרדים, שלא התיר אלא באדם שהיתה דעתו לבער בזמן הביעור ושכח, או שטעה ולא ידע מהו זמן הביעור, שאדם זה לא החזיק את הפירות בביתו ע"מ לאוכלן, אבל מי שלא ידע כלל שיש מצוה לבער והחזיק את הפירות בביתו ע"מ לאוכלן, אפשר שגם אם עשה כן בשוגג נאסרו הפירות לדעת בעל ספר החרדים, וצ"ע.

16. והגרש"ז אויערבאך צ"ל בספר מנחת שלמה [ח"א סי' נא אות יז] כתב דיתכן שיש לסמוך בזה על החרדים ולהקל בנאנס או בשגג, דלא מציינו שקנסו שוגג אטו מזיד. ועוד כתב דיש לסמוך בזה על דעת הר"ש סיריליא שהובאה במשנה ראשונה [פ"ט מ"ט] וברידב"ז [שם] שהאיסור הוא רק על מי שהיו הפירות ברשותו בזמן הביעור, אך אם יתן את הפירות במתנה לאחריים רשאים הם עכשיו לבערם ומותרים לאוכלם.

ובספר משפטי ארץ הביא מדברי הגרי"ש אלישיב צ"ל שהיקל בשוגג רק כשיש צירוף נוסף, כגון שלא ברור אם כבר הגיע זמן הביעור. ועוד הוסיף דמי שאינו שומר שביעית, וממילא גם אינו יודע כלל דיני ביעור, לא מיקרי שוגג ולכל הדיעות נאסרים פירותיו אחר הביעור. 17. וכתב בספר משפטי ארץ [פרק לב הערה 18] דאף אם קנה מהגוי פחות ממזון ג' סעודות חייב לבער, משום שכבר נתחייבו הפירות

קנין הלכה

מראי מקומות

פירות שגדלו בשדה נכרי¹⁸

הבאנו לעיל [פ"ד הלכה כט] את מחלוקת גדולי האחרונים בדיון פירות שגדלו בשדה של נכרי, אם יש בהם קדושת שביעית, ולדעת הב"י וסיעתו הסוברים שאין בפירות אלו קדושת שביעית פשוט דאין חיוב לבערם בזמן הביעור, אך לדעת הר"ש סיריליאו, המב"ט וסיעתו, הסוברים שיש קדושת שביעית בפירות שגדלו בשדה נכרי יש לדון אם מצות ביעור נוהגת בהם, ונאמרו בזה שתי דעות:

א. המב"ט [שו"ת ח"א סכ"א] הביא את דברי הר"ש הזקן שנקט שאין בפירות אלו מצות ביעור. ומעמו דכשם שמצינו בגמ' [בכורות דף יא.] שבפירות שגדלו בשדה נכרי ומירחן ישראל שחייבים הם בהפרשת תרומות ומעשרות, מ"מ פטור הישראל מליתן את המעשר ללוי [וכן הלוי פטור מליתן את תרומת המעשר לכהן], משום שאומר הישראל ללוי "קאתינא מכה גברא דלא מצית לאישתעווי דינא בהדיה", כלומר כשם שלא היית יכול להוציא מיד הנכרי את המעשרות כן גם אני פטור מליתנם. וכתב הר"ש הזקן דה"נ לענין מצות הביעור, כשם שלא היו כלל ישראל יכולים לתבוע מן הנכרי לבער את הפירות מביתו ולהפקירם, כן אין מצות ביעור כאשר הגיעו פירות אלה ליד ישראל. וכן כתב המהרי"ט [ח"א סי' מג].

ב. הר"ש סיריליאו [פ"ו ה"ח] ומהר"י קורקוס [פ"ז ה"ג] והשל"ה [שער האותיות אות ק] והחיי"א [ספר שערי צדק פי"ט ס"ה] והחזו"א [סי' יא ס"ק ז ד"ה וירק, וסי' כה ס"ק כה, וסי' כו בסדר השביעית אות ג] סוברים שגם בפירות שגדלו בשדה של נכרי יש מצות ביעור. [החזו"א כתב דאין להביא ראיה מהגמ' בבכורות הנ"ל, משום דיש לחלק בין מצות נתינה של מעשרות לבין ביעור, שאין עניינו נתינה ממונית, ועוד שבגמ' [שם] למדו דין זה מפסוקים, וחילקו בין תרומה גדולה לתרומת מעשר, וא"כ אין זה שייך לדיני שביעית כלל].¹⁹

פירות שביעית שנמכרו אחר זמן הביעור

כתב החזו"א [סי' י ס"ק יג ד"ה ואם] דפירות שביעית שלא קיימו בהם מצות ביעור ונאסרו, אם מכרם נתפס גם הכסף בקדושת שביעית ובאיסור זה של אחר הביעור. עוד כתב החזו"א [סי' יד ס"ק יג ד"ה זבחים] שדמי שביעית שלא נתבערו ונאסרו א"א לחללם על אוכל.

הלכה ד

מקורות להלכה – לעזרת המעיין

פרק ט משנה ד, אין אוכלין על השמור, ר"ש רא"ש ורמב"ם בפיהמ"ש. חזו"א סי' יד ס"ק ד ד"ה שם פירות.

ביאורים והערות

האלו בביעור כשהיו אצל הגוי אלא שלא נאסרו.

18. יש ליתן את הדעת שיש שני נידונים חלוקים: א] פירות שגדלו בשדה נכרי, דאף אם קנאם ישראל והם בידו בשעת הביעור, מ"מ דעת הר"ש הזקן המובא להלן לפוטרים מביעור. ב] פירות החייבים בביעור שהיו בבעלות נכרי בזמן הביעור, כגון פירות שגדלו בשדהו לדעת הסוברים שחייבים בביעור, א"נ בגוי שליטת פירות שביעית משדה של ישראל שפירות אלו חייבים בביעור לכל הדיעות. אך נחלקו האחרונים לדעת הר"ש והרמב"ן שביעור הוא הפקר אם נאסרו הפירות ביד הנכרי, דיש שאסרו את הפירות [מהרי"ט, של"ה], ויש שנקטו שכיון שהנכרי אינו מצווה לבער את הפירות לכן אין הם נאסרים [חרדים, חיי"א בשערי צדק, חזו"א], ויבערם הישראל הקונה מהגוי מיד עם קנייתו אף אם הוא קונה אותם זמן רב אחר שעת הביעור.

19. ולענין פירות שגדלו בשדה נכרי והיו בזמן הביעור ברשות ישראל שאינו נוהג קדושת שביעית בשל נכרי, ולכן לא ביערן, לא נאסרו הפירות בדיעבד, כך הורה הגרי"ש אלישיב זצ"ל, והובאה הוראתו בספר משפטי ארץ [סי' לב הערה 21]. והטעם משום שיש בזה כמה צירופים: א] דעת הב"י וסיעתו שאין קדו"ש בפירות נכרי. ב] דעת הר"ש הזקן דאף אם יש קדו"ש בפירות נכרי אין חובת ביעור. ג] דעת החרדים שבאונס או בשוגג לא נאסרו הפירות. ד] שיטת הרידב"ז שפירות שלא נתבערו אסורים רק על בעליהם ולא על אחרים.

קנין הלכה

מראי מקומות

ירושלמי פ"ט ה"ד את הוא שגרמת לה שלא תאכל.
 ברייתא פסחים דף נב. פלוגתא דרשב"ג וחכמים אם אוכלין על של בין השיצין.
 פ"ט מ"ד אוכלין על הטפיחין, פיהמ"ש לרמב"ם, ר"ש ורא"ש.

מראה מקומות

מקור הדין הוא במשנה פרק ט מ"ד, עיי"ש שנחלקו ת"ק ור' יוסי, דת"ק סבר שאין אוכלין על השמור ור' יוסי סבר דאוכלין על השמור.

והרמב"ם לא נקט כלשון המשנה "שמור" אלא נקט דוגמא של ענבים הנמצאים בגפנים שבתוך החצירות, ולכאורה הכוונה בזה דאף שהגפנים שבתוך החצירות שמורים בהיתר, שהרי אין אדם חייב להשאיר את חצירו פרוצה מפני הגנבים, [והורה החזו"א שמותר לנעול את הדלת ולכתוב על פתק שהענבים הפקר וכל מי שרוצה ללקוט יכול לקבל את המפתח].²⁰ וגם כתב החזו"א [סי' יד ס"ק ד] הנראה דמותר לנעול שדהו בפני בהמה וחיה וא"צ להפקירה אלא לאדם, ולמד זאת מהמשנה הנ"ל דאין אוכלין על השמור, וכמו שכתב הרמב"ם על מה שבחצירות ובגינות.

בטעם הא שאין אוכלין על השמור, כתב הרמב"ם שהטעם משום שאינו מצוי לחיה [והיינו דלא שייך לומר בזה כלה לחיה מן השדה, דמעולם לא היה מצוי לה].

ובירושלמי [פ"ט ה"ד] אמרו על זה את הוא דגרמת לי שלא תאכל, והיינו שהאדם הוא שגרם לה שלא תאכל ע"י נעילת החצר [אף שנעל אותה בהיתר, ובנ"ל].

ובגמ' [פסחים דף נב] נחלקו ת"ק ורשב"ג אם אוכלין על של בין השיצין, פי' אם נשארו תמרים בין הקוצים שיש בעיקרו של הדקל, דת"ק סובר שאוכלין עליהן, ורשב"ג סבר דאין אוכלין עליהם משום שאין החיה יכולה לאוכלם מפני הקוצים. והרמב"ם לא הביא דין זה ולכאורה פסק כת"ק, ואף שאין החיה יכולה לאכול את הפירות האלו, מ"מ אין זה דומה לפירות שבחצירות שאין אוכלין עליהם משום שהאדם גדר את החצר, משא"כ התמרים שבין הקוצים מופקרים לגמרי ורק מחמת סיבה חיצונית אין החיה יכולה לאוכלם.

בדברי הרמב"ם שאוכלין על הענבים הקשים

כתב הרמב"ם שאוכלין על הענבים הקשים ביותר שאינם נגמרים אלא בסוף השנה. וכתבו מהר"י קורקוס והכ"מ שמקורו במשנה הנ"ל [פ"ו מ"ד] דאוכלין על הטפיחין, ופירש הרמב"ם [פיהמ"ש] דהיינו הגרגרים הקשים של תבואה וקטניות הנשארים בארץ זמן מרובה מפני יבשותם וקשיותם. [וביד החזקה העמיד זאת הרמב"ם בפירות האילן, שלגביהם אין איסור ספיחין].

הלכה ה

מקורות להלכה – לעזרת המעיין

פ"ט מ"ד אוכלין על הדופרא.

חזו"א סי' טו ס"ק ג סוד"ה שם.

מנחת שלמה ח"א סי' נא אות טו.

פ"ט מ"ד אין אוכלין על הסתוונית.

חזו"א סי' טו ס"ק ג.

קנין הלכה

מראי מקומות

מראה מקומות

מקור הדין של אילן העושה פירות שתי פעמים בשנה הוא במשנה פ"ט מ"ד דאוכלין על הדופרא. וכתב הרמב"ם שאוכלין מהן כל זמן שפירות שניות מצויות בשדה "שהרי מאותו המין בשדה". ויש שדייקו מלשון זה דההיתר הוא רק באופן שכאשר כלו הפירות של הפעם הראשונה כבר ישנם פירות ראויים לאכילה של הפעם השניה, אבל אם כלו הפירות של הפעם הראשונה ועדיין אין פירות של הפעם השניה ה"ז חייב בביעור.²¹ אמנם פשטות לשון המשנה וסתימת המפרשים היא שבכל גווי אין חובת ביעור, הואיל ועוד יהיו לחיה פירות של אילן זה בשנה זו. ומשמע כן בחזו"א [סי' טו ס"ק ג סוד"ה שם] שכתב דאוכלין מהסתוונות של שביעית [פירוש של תחילת השביעית] על סמך הענבים של הקיץ, אף שיש כמה חדשים שאין בהם ענבים כלל בכרמים.²²

פירות הסתיו

המקור להא דאין אוכלין על פירות הסתיו הוא במשנה פ"ט מ"ד דאין אוכלין על הסתוונות. וכתב הרמב"ם הטעם משום שהן דומות לפירות של שנה אחרת. וכתב החזו"א [סי' טו ס"ק ג] דמיירי שפירות אלו חנטו בשביעית ויש בהם קדושת שביעית, ואעפ"כ אין אוכלין עליהן כיון שעיקר גידולם בסתיו שהוא תחילת השמינית, לכן דומין הן לפירות שמינית [ומשמע שמעיקר הדין דינם כפירות שביעית ואוכלין עליהן, ורק מדרבנן חייבין בביעור]. ולכאורה מוכח מדין זה כהחזו"א [סי' טו ס"ק ג ד"ה שם] שכתב דנראה דאם כלו הפירות שחנטו [באילנות] או הביאו שלישי [בתבואות וקמניות] בשביעית חייב לבער את הפירות אף שיש בשדה פירות שחנטו או הביאו שלישי בשמינית.²³ [וזה דלא כהרידב"ז שכתב שאין ביעור לאתרוגים הואיל ובזמן שכלו האתרוגים של השביעית יש באילן אתרוגים חדשים של שמינית].

הלכה ו

מקורות להלכה – לעזרת המעיין

פ"ט משנה ה ורד חדש וכו'. ר"ש ורא"ש ורמב"ם בפיהמ"ש.
גמ' פסחים דף נב. ותוס' שם ד"ה הכובש.

מראה מקומות

מקור דין של הכובש ג' כבשים הוא במשנה פ"ט מ"ה, המובאת גם בנגמ' פסחים דף נב. ובמשנה נחלקו תנאים בדין זה:

- א. ר' אליעזר סובר דאוכלין על הראשון, ופירש רש"י [פסחים שם ד"ה על] והר"ש והרא"ש ותוס' [פסחים שם ד"ה הכובש] והר"ח שאוכלין עד שיכלה מן השדה אחד מהירקות שבחבית, דכל שכלה צריך לבער אותו ואת הטעם הבלוע בשני הירקות האחרים, ולכן מבער את שלשתם.
- ב. ר' יהושע סבר דאוכלין על האחרון, והיינו דאף אם כלו מן השדה שניים מן הירקות שבחבית, עדיין אינו חייב לבער

ביאורים והערות

21. כך דייק בספר חוט שני מלשון הרמב"ם.
22. וכן כתב בפשיטות בספר מנחת שלמה [סי' נא אות טו].
23. אמנם הוסיף החזו"א [סי' ג ס"ק לא ד"ה ויש] דאוכלין בגליל על סמך פירות של עבר הירדן, אף שלדעת הרמב"ם והראב"ד אין שם קדושת שביעית, והיינו דלא בעינן שיהיו לחיה בשדה פירות הקדושים בקדושת שביעית אלא בעינן שיהיו מצויים לה פירות של השנה השביעית.

קנין הלכה

מראי מקומות

עד שיכלה גם הירק השלישי.

ג. רבן גמליאל סבר דכל מין שכלה יבערו מן החבית אך אינו חייב לבער את שני הירקות האחרים. מעמו של ר' אליעזר הוא דס"ל דגם הטעם של הירק הבלוע בשני הירקות האחרים מחוייב ביעור, ולכן כל שכלה מין אחד מבער את שלשתם.

מעמו של ר' יהושע צריך ביאור, אמאי אינו מבער את הירק שכלה ראשון. ונאמרו בראשונים כמה ביאורים:

א. הר"ש והרא"ש כתבו דס"ל דשביעית בזה"ז דרבנן, והקלו שלא יבער אלא כשכלה המין האחרון. ועוד הוסיפו דאפשר שלענין ביעור אמרינן דכיון שנתנו טעם זה בזה קודם זמן הביעור נעשו כולם כאחד, וכיון שהם כפרי אחד סובר ר' יהושע דכל זמן שלא כלו מן השדה כל הירקות שבחבית הרי זה כפרי שמקצתו עדיין נמצא בשדה ועדיין אין חובה לבער.²⁴

ב. ר"ת [הובא בר"ש ובתוס' בפסחים דף נב.] כתב שמצד טעם הירק שכלה א"צ לבער כיון שהטעם הרי הוא כמבוער, ומצד גוף הירק שכלה, על זה יש גזה"כ שנאמר מן השדה תאכלו את תבואתה, שבירק זה מעורב טעם של ירק שעדיין לא כלה, נתחדש בהך קרא שכל זמן שיש בשדה מקצת מן הירק, ואפילו רק טעם בעלמא הבלוע בו, מותר לאכול גם את גוף הפרי אף שהירק עצמו כבר כלה מן השדה.

מעמו של רבן גמליאל נתפרש בתוס' [פסחים דף נב. סוד"ה הכובש] דסובר דמצד הטעם הבלוע בירק א"צ לבער הואיל וטעם הוי כמבוער, ולכן מבער את גוף הירק שכלה מן השדה. והראב"ד בהשנות [לעיל הלכה ג] כתב שר"ג סובר דכיון שאין כאן איסור אכילה רק מצות ביעור, לכן לא אזלינן בזה בתר נותן טעם. ועיין לעיל מה שהבאנו מהר"ש.

להלכה:

הרמב"ם פסק כרבן גמליאל, וכתב בפירוש המשנה טעם לדבר, ויש בזה ב מהדורות בפירוש המשנה: במהדורא קמא כתב הרמב"ם שלא פסק כמותו משום שהמשנה אמרה דהלכה כדבריו, אלא משום שרבי סבר כמותו והלכה כרבי מחביריו. ובמהדורא בתרא כתב שפסק כר"ג הואיל והוא מחמיר.²⁵

בעיקר פירוש מחלוקת ר' אליעזר ור' יהושע הביאו הר"ש ותוס' בפסחים שם פירוש אחר, של ר' ניסים גאון, שפירש דר"א אמר דאוכלין על הירק שנכבש ראשון בחבית, דהוא נותן את עיקר הטעם, ור' יהושע סבר דגם האחרון וגם האמצעי נותנים טעם, [וכן הוא בתוס' בפסחים], ולשיטתו מיד כשכלה אחד מהמינים צריך לבער את שלשתם.

ובירושלמי משמע כפירוש זה, וכן הר"ש משאנן והראב"ד בתורת כהנים הביאו פירוש זה בשם הירושלמי.

להשלמת דין פירות שביעית שנתנו טעם בפירות אחרים יש ללמוד עתה את הלכה כא וכב בסוף פרק זה שיש בהם השלמת הענין.

ביאורים והערות

24. ועוד הוסיפו הר"ש והרא"ש [בסוף המשנה] דאפשר שמן התורה סברי ר' יהושע ור"ג כר"ש שכל סוגי הירקות חשיבי כמין אחד לענין דיני ביעור, ורק מדרבנן החמירו לבער כל מין ירק בזמנו ולכן הקלו בנותן טעם.

25. ולכאורה צ"ע דהא ר' אליעזר מחמיר טפי מרבן גמליאל, שהוא מחייב לבער הכל משעה שכלה מין אחד מן השדה. וי"ל דלא הוצרך הרמב"ם לטעם למה לא לפסוק כר"א, דר"א שמותי הוא, ובעלמא קי"ל כר' יהושע לגבי ר"א, אלא הוצרך לטעם למה פסק כר"ג ולא כר' יהושע, וע"ז אמר דר"ג מחמיר.

קנין הלכה

מראי מקומות

הלכה ז-ח

מקורות להלכה – לעזרת המעיין

פרק ז משנה א, ר"ש ורא"ש ורמב"ם בפיהמ"ש.

רמב"ם פ"ו ה"ח.

פירוש ר"י בן מלכי צדק פ"ט מ"ב בענין ביעור מעות.

רש"י ע"ז דף נד: ד"ה מתבערין.

תוס' נדה דף ח. ד"ה יש, וערוך לנר ורש"ש שם.

מראה מקומות

מקור הדין של ביעור דמי שביעית הוא במשנה פ"ז מ"א, יש להם ביעור ולדמיהן ביעור, ומבואר במשנה שדין זה נאמר בין במאכל אדם ובין במאכל בהמה ובין במיני צבע.

עוד מבואר בבביתא [ע"ז דף נד:] והובא ברמב"ם [לעיל פ"ו ה"ח], שדין ביעור דמי שביעית נאמר בין על המעות ובין אם קנה במעות מאכלות כבשר ודגים וכיו"ב, שצריך לבערם בהגיע זמן הביעור.

וכתב הרמב"ם [הלכה ח] שהאופן של ביעור המעות הוא שקונה בהם מאכלות ומחלק מהן מזון ג"ם לכל אחד²⁶ או שישליך את המעות לים המלח.

ובפי ר"י בן מלכי צדק [פ"ט מ"ב] אזיל בשיטת הסוברים דביעור דשביעית היינו הפקר, וכתב שגם לגבי מעות שביעית עושין כן, דמניחין וכל הרוצה ליטול יטול.

זמן הביעור של דמי השביעית

ברמב"ם מבואר שכאשר כלו הרימונים מן האילנות שבשרדה מבער גם את הדמים, וכן כתב גם רש"י [ע"ז דף נד: ד"ה מתבערין]. בתום נדה [דף ה. ד"ה יש] הביאו מהמשנה [רפ"ז שביעית] שלפי ר"מ יש חילוק בין זמן הביעור של הפרי עצמו, [ונקטו שזמנו בפסח], ובין זמן הביעור של הדמים, שהוא בראש השנה. ועיין בספר ערוך לנר [שם במסכת נדה] שכתב בדעת תוס' שגם רבנן מודים לר"מ בדברים שיש להם ביעור, אמנם הרש"ש מוחק מש"כ תוס' שם שזמן הביעור בפסח, שאין זה נמצא במשנה.

הלכה ט-י

מקורות להלכה – לעזרת המעיין

פרק ט משנה ב-ג ר"ש רא"ש ור"מ בפיהמ"ש.

גמ' פסחים דף נב: תנן התם שלש ארצות וכו', עד שם ואין חיה שבגליל גדילה על פירות שביהודה, רש"י ד"ה דאין.

חזו"א סי' ג ס"ק לב ד"ה ול' רש"י.

האם יש ג ארצות חלוקות או ט'

רש"י פסחים דף נב: ד"ה ושלש.

רמב"ם פ"ז הלכה י.

תוספתא פ"ז ה"ז והי"ב.

תוס' פסחים דף נב: ד"ה עד ותוס' הרשב"א שם.

קנין הלכה

מראי מקומות

תוס' רי"ד ותוס' ר"פ שם.
 חדושי הר"ן ורבינו דוד שם.
 ר"ש ורא"ש פ"ט מ"ב-מ"ג.
 גר"א בשנות אליהו במשניות הנ"ל.
 חזו"א סי' ג ס"ק לא.

עבר הירדן המזרחי או המערבי

תוספתא פ"ז ה"ט.
 תוס' יבמות דף טז. ד"ה עמון.
 ר"ש ורא"ש במסכת ידים פ"ד מ"ג.
 ריטב"א מגילה דף י.
 גר"א בשנות אליהו על התיבות ושפלת לוד וכו'.
 רמב"ם בפיהמ"ש פ"ט מ"ב-מ"ג וביד החזקה בהלכה ט-י.
 כפתור ופרח פרק מח בנידון שיטת הרמב"ם הנ"ל.
 חזו"א סי' ג ס"ק כט ד"ה ולהראשונים.

האם עבה"י המזרחי נתחייב מן התורה בשביעית

רמב"ם פ"ג הכ"ח ובמראי המקורות שהובאו שם.
 חזו"א סי' ג ס"ק כה.

דין ביעור במקומות שכבשו עולי מצרים ולא עולי בבל

פרק ו משנה א, ר"ש ורא"ש וריבמ"צ ורמב"ן עה"ת ור"מ בפיהמ"ש.
 רמב"ם פ"ד הכ"ו, ומראי המקומות שהובאו שם.
 תוס' יבמות דף ט"ז. ד"ה עמון.
 גר"א בשנות אליהו במשנה הנ"ל.

מראה מקומות

מקור הדין של שלש ארצות לביעור הוא בפרק ט משנה ב-ג, והובאה בגמ' פסחים דף נב. וביארו בגמרא שהטעם לחילוק הארצות זו מזו הוא משום דגמירי דאין חיה שביהודה גדילה על פירות שבגליל, ואין חיה שבגליל גדילה על פירות שביהודה. ופירש רש"י [ד"ה דאין] דהיינו שאין חיה שביהודה מתרחקת כ"כ לצאת מיהודה לגליל. והחזו"א [סי' ג ס"ק לב ד"ה ול' רש"י] תמה דהא אין המרחק גורם, שהרי יהודה וגליל פוגעים זה בזה, אלא נקט החזו"א דיש חילוק בטעם בין הפירות של יהודה לבין הפירות של הגליל, ולכן אין חיה שביהודה רגילה לאכול מפירות של גליל.

האם יש רק ג' ארצות חלוקות או פ' ארצות חלוקות

במשנה איתא ג' ארצות לביעור, יהודה ועבר הירדן וגליל, ושלוש שלש ארצות לכל אחת ואחת, גליל העליון, וגליל התחתון והעמק וכו'. ונחלקו הראשונים בדין אותן ג' ארצות:
 א] רש"י [פסחים דף נב: ד"ה ושלוש] והרמב"ם [הלכה י'] והמאירי [פסחים שם] כתבו שאותן ג' ארצות שהגליל מחולק להן, וכן יהודה ועבה"י מחולקין להן, אין בהן חילוק לדינא לענין הביעור, דאף שפירות חלק זה כלים לפני החלק השני מ"מ עשינו את כולן אחת לביעור.

קנין הלכה

מראי מקומות

[ב] תוס' פסחים [דף נב: ד"ה עד] והר"ש והרא"ש [במשנה] ותוס' ר"פ ותוס' רי"ד ורבינו דוד וחידושי הר"ן [בפסחים שם] נקטו שג' הארצות שיש בכל ארץ יהודה וגליל ועבה"י מחולקות לדינא, וכל אחת נידונית בפ"ע לענין דיני הביעור.²⁷ וכן נקט הגר"א [שנות אליהו], וכן נקט החזו"א [סי' ג ס"ק לא].

וכבר הביא מהר"י קורקוס שכתוספתא [פ"ו ה"ז] מבואר כתוס' שאין אוכלין מבהר על שבעמק ולא מבעמק על שבהר.²⁸ וגם בירושלמי הגירסא שאין היה שבהר גדילה על פירות שבעמק [אלא שכתב שהרמב"ם נקט שהכבלי חולק על הירושלמי, דרק של יהודה וגליל אמרו שאין היה שביהודה גדילה על פירות שבגליל וכו'].²⁹

עבר הירדן

במשנה איתא דאחת מג' הארצות שארץ ישראל נחלקת להן לענין הביעור היא עבר הירדן, ובפשטות קאי על עבר הירדן המזרחי, וכן מבואר בתוספתא [פ"ו ה"ז] שמנו את הערים של עבר הירדן ואלו הן ערים שנכבשו מסיחון ע"י משה רבינו, כגון חשבון ודיבון, וכן מבואר בתוס' יבמות [דף טז. ד"ה עמון], ובר"ש וברא"ש [מסכת ידים פ"ד מ"ג], ובריטב"א [מגילה דף י.].

ולפי פירוש זה צ"ל דמה דאיתא במשנה "ושפלת לוד כשפלת הדרום וכו' ומכית חורון עד הים מדינה אחת" אינו פירוט מקומות של עבר הירדן, וכן כתב בשנות אליהו שמקומות אלו הם מנחלת שבט בנימין, וקמ"ל מתניתין שדינם כדין ארצות שביהודה הואיל ונחלת בנימין היתה מעורבת בתוך נחלת יהודה.

אמנם הרמב"ם [פיהמ"ש ובמשנה תורה] נקט שמה שאמרו שפלת לוד וכו' הוא פירוט ג' הארצות של עבר הירדן, וזה תמוה שהרי מקומות אלו הם במערב הירדן, וכתב בספר כפתור ופרח [פרק מח] שהרמב"ם פירש שעבר הירדן הנאמרת במשנה זו, היא במערב הירדן, ואין זו עבר הירדן שכיבש משה רבינו מסיחון ומעוג. [אמנם הכפתו"פ תמה ע"ז מהתוספתא הנ"ל שמבואר בה שעבה"י כאן היא מארצות סיחון ועוג שממזרח לירדן]. והחזו"א [סי' ג ס"ק כט ד"ה ולהראשונים] כתב שגם הרמב"ם נתכוין למזרח הירדן, וצ"ל דתרי לוד ותרי בית חורון הוו.

חיוב עבר הירדן המזרחי בשביעית

הרמב"ם [פ"ד הכ"ח] פסק ששביעית נוהגת בעבר הירדן מדרבנן, והארכנו [שם] בדין זה, ועיי"ש שדעת מהר"י קורקוס שמן התורה לא נוהגת שביעית כלל בעבר הירדן אף בזמן כיבוש יהושע, דנתמעט מקרא, והברכ"י [או"ח סי' תפט] האריך בזה, וכתב דלכאורה דין זה תלוי במחלוקת תנאים. והחזו"א [סי' ג ס"ק כה] כתב שדעת הרמב"ם כהראב"ד, שבזמן כיבוש יהושע, כאשר נהגה קדושה ראשונה, היתה שביעית בעבה"י מן התורה, אלא שלא נכבשה ע"י עולי בבל ולכן בזה"ז השביעית אינה אלא מדרבנן. ועיי"ש שהארכנו גם בחילוקי המקומות בעבה"י [ארץ סיחון ועוג, וארץ עמון ומואב שנכבשה ע"י סיחון ועוג וארץ עמון ומואב שלא נכבשה ע"י סיחון ועוג] ובביאור מה שאמרו במשנה ידים [פ"ד מ"ג] ובגמ' [יבמות דף טז.]. דעמון ומואב מעשרין מעשר עני בשביעית,³⁰ [והיינו שאין קדושת שביעית נוהגת בהם ואין הפירות הפקר]. ורש"י [ביבמות דף טז.]. פירש שגם זורעים שם כיון

ביאורים והערות

27. ובתוס' הרשב"א [פסחים דף נב] נקטו שמן התורה רק יהודה וגליל ועבה"י מחולקות זו מזו, ומדרבנן חילקו ג' ארצות לכל אחת מהן.
28. וכתב מהר"י קורקוס שמאידך גיסא בתוספתא [פ"ז ה"ב] משמע כהרמב"ם, וצ"ע דאדרבה נתבאר שם שרק בפירות האילן אוכלין בהן על שבעמק, הא בשאר דברים כגון ירקות ותבואה וקטנית אין אוכלין, וכ"כ המנחת ביכורים [שם].
29. והקשו תוס' [בפסחים דף נב:] על רש"י דאם אכן כל יהודה אחת היא לביעור וכן הגליל ועבה"י, למאי נפק"מ כתב התנא דיש ג' ארצות בכל אחת ואחת. והתירוץ דקמ"ל דאף שיש בתוך הארץ מקומות חלוקים זה מזה והפירות כלים באחד מהן לפני חברו, מ"מ הכל אחד לענין ביעור.

30. לפי תי' ב' בתוס' ביבמות דין זה נאמר על עמון ומואב שלא נכבשו ע"י סיחון ועוג, וממילא לא נכבשו ע"י עולי מצרים, והם חו"ל גמור. וכן כתבו הרמב"ם והר"ן והריטב"א [בשבועות דף טז.], אמנם רש"י [יבמות דף טז.]. והר"מ [פיהמ"ש ידים פ"ד מ"ג] כתבו דמימרא זו שמעשרין מעשר עני בשביעית קאי על עמון ומואב שנכבשו ע"י סיחון ועוג, וכתב רש"י דאין שביעית נוהגת שם משנתבטלה קדושה

קנין הלכה

מראי מקומות

שלא נתקדשו ע"י עולי בבל. והמל"מ [פ"ד הכ"ח] תמה מהמשנה [פ"ו מ"א] שמבואר שהמקומות שכיבשו עולי מצרים אסורים בעבודה בשביעית אף אם לא כיבשו עולי בבל.

דין ביעור במקומות שכבשו עולי מצרים ולא עולי בבל

עיין לעיל [פ"ד הכ"ו] שהבאנו את מחלוקת הראשונים בביאור המשנה [פ"ו מ"א] דמקום שכיבשו עולי מצרים ולא עולי בבל נאכל אבל לא נעבר, ולפי הרמב"ם הכוונה שלא גזרו שם איסור ספיחין, ומשמע דשאר דיני קדושת שביעית ובכלל זה דין הביעור נוהגים שם. והר"ש והרא"ש וריבמ"צ והרמב"ן עה"ת פירשו שהכוונה דנאכל אחר זמן הביעור, ומשמע דס"ל דאין מצות ביעור נוהגת שם כלל.³¹

[והחזו"א (סי' ג ס"ק כד ד"ה ועמון) דן לומר בדעת הרמב"ן שרק איסור האכילה אחר הביעור אינו נוהג שם, אך עצם החובה לבער נוהגת]. ולפי הגר"א [שנות אליהו] אין קדושת שביעית במקומות שכיבשו עולי מצרים ולא עולי בבל, וכ"ש שאין שם חובת ביעור.

הלכה יא

מקורות להלכה – לעזרת המעיין

פרק ט מ"ב, ר"ש ורא"ש וריבמ"צ ור"מ בפיהמ"ש.

חזו"א סי' ג ס"ק לב.

גמ' פסחים דף נג אוכלין בתמרים וכו' עד שם אם יש מאוחרות מהן אוכלין עליהן.

חזו"א סי' טו ס"ק ה, ס"ק ז.

תוספתא פ"ז הי"ב אוכלין על של בית השלחין, והגהת הגר"א.

מראה מקומות

המקור להא דכל הארצות כארץ אחת לחרובין וזיתים ותמרים, מבואר במשנה הנ"ל פ"ט מ"ב, וחזר בו הרמב"ם ממש"כ בפיהמ"ש שרק ר"ש אמר להך דינא.

וכתב התו"ט הטעם משום שבפירות אלו החיה שבארץ זו גדילה גם מפירות של הארצות האחרות. [וכתב החזו"א (סי' ג ס"ק לב) דמזה מוכח שחילוק הארצות אינו נובע מזה שהאוויר של הארץ האחרת אינו נוח לחיה, אלא משום שטעם הפירות שבארץ האחרת אינו נוח לה, ובזיתים וענבים הטעם שזה בכל מקום].³²

אוכלין בתמרים עד שיכלה האחרון שבצוער וכו'

מקור דברי הרמב"ם שהזמן של כילוי האחרון שבצוער זהה ליום הפורים הוא בגמ' [פסחים דף נג.]. עיי"ש שאמרו דאידי ואידי חד שיעורא הוא.

ועיין חזו"א [סי' טו ס"ק ה] שהעיר דהרמב"ם השמיט מה שהוסיפו שם בגמ' ואב"א הא קתני בהדיא אם יש מאוחרות מהן אוכלין

31. ועיין תוס' [יבמות דף טז. ד"ה עמון] שכתבו דמזה שנוהג דין ביעור בעבר הירדן מוכח שנתכבש ע"י עולי בבל, ומשמע דסברי דאין דין ביעור נוהג במקום שלא כבשו עולי בבל, כהר"ש וכהרא"ש.

32. ועוד דן החזו"א לומר שאף אם החיה אינה הולכת לארץ האחרת, מ"מ כיון שיש שם זיתים וענבים שטעמם שזה לטעם הפירות שבארץ זו, לכן לא חילקה תורה בזה. [ובתוס' חדשים כתבו בשם שושנים לדוד שהזמן של כילוי הפירות האלו שזה בכל הארצות].

קנין הלכה

מראי מקומות

עליהן. [והיינו דלפי התירוץ השני שבגמ' הזמן שנאמר בכרייתא עד שיכלה האחרון שבצוער הוא בסתמא, אבל אם יש מאוחרות מהן אוכלין עליהן, וע"ז נאמר בכרייתא האחרת שאוכלים עד הפורים, וכתב החזו"א דהיינו דיותר מפורים לא משכח"ל תמרים, א"נ דאף אם ימצאו תמרים לא פלוג רבנן וקבעו שהשיעור המאוחר ביותר הוא הפורים].

בענבים עד הפסח, בגרוגרות עד חנוכה

עיין ר"ש שהקשה דהא בענבים ותאנים יש חילוק בין ג' ארצות, כמה שייך ליתן קצבה מתי כלה הפרי, ותירץ הר"ש דצ"ל דפסח וחנוכה הם זמנים היותר מאוחרים מבין ג' הארצות. ולפי"ז מבואר לכאורה דיש ארצות שזמן הביעור של הענבים שבהם הוא קודם הפסח, אך צ"ע שהרמב"ם לא חילק בזה וכתב בסתמא שהזמן של הביעור הוא פסח.³³ וכתבו הר"ש והרע"ב [פ"ט מ"ח] שאם ידוע שכלו הפירות לפני הזמנים האלו יש לבערם. עיין ר"ש סיריליאו שתמה דהא בימינו אנו רואים שזמן הכילוי של הענבים הוא מוקדם יותר. וכתב דהכרייתא נאמרה בזמן שהשנים כתיקונם.

ולמעשה נהג החזו"א לבער את היין של השביעית בפסח ולא חשש להא שבזמנינו הזמן מוקדם יותר. הזמנים המוזכרים בכרייתא וברמב"ם [חנוכה, פורים, פסח, עצרת] הם בשנה השמינית.

זמן ביעור בירקות הנמצאים בכל השנה

ירקות הנמצאים כמשך כל השנה [כגון שנורעים ע"י נכרים] אין להם זמן ביעור כמשך כל השנה, וכבר הבאנו לעיל שדעת החזו"א שאין אוכלין על ירקות של השמינית, והיקל החזו"א שאם עונת המעשרות של הירקות היתה בשביעית, חשיבו ירקות של שביעית ואוכלין עליהן אף שהוסיפו לגדול בשמינית ונלקטו בשמינית, ואין בהן קדושת שביעית.

ירקות הגדלין בבית השלחין

בתוספתא [פ"ז ה"ב] איתא אוכלין על של בית השלחין, אמנם הגר"א גרס אין אוכלין על של בית השלחין. ועפי"ז כתב בפאת השולחן להחמיר שלא לסמוך על ירקות אלו המצויים תמיד הואיל ומשקין אותם, אלא לסמוך רק על ירקות הגדלים בשדה בית הבעל. אמנם הרמב"ם לא חילק בזה ומשמע שגרם כגירסתנו בתוספתא.

הלכה יב

מקורות להלכה – לעזרת המעיין

משנה פסחים דף נ:.

גמ' פסחים דף נב. כיוצא בו וכו' עד אטו אגבא דחמרא קלטינהו.

תוס' פסחים דף נב. ד"ה ממקום.

חזו"א סי' יג ס"ק ב וס"ק ד.

חזו"א סי' ט ס"ק ו ד"ה וכשתולשין.

פירות שיצאו מא"י לחו"ל

גמ' פסחים דף נב: ת"ר פירות שיצאו וכו' עד שם כל המיקל לו יגיד לו.

❦ ביאורים והערות ❦

33. והנה החזו"א [סי' טו ס"ק ז] נקט בלשונו שהביעור בענבים הוא כיו"ט ראשון של פסח. אך למעשה חזר בו והורה לבער בערב הפסח ואף לחזור ולזכות בפירות וביין בו ביום. [והריב"מ"צ פ"ט מ"ב כתב שזמן הביעור אחרי הפסח].

קנין הלכה

מראי מקומות

תוספתא פ"ה ה"א.
ירושלמי פ"ו סוף ה"ד.
חזו"א סי' יג ס"ק ד ד"ה שם.

מראה מקומות

מקור הדין של המולך פירות ממקום שכלו למקום שלא כלו וכו' הוא במשנה פסחים דף נ; עיי"ש דקיי"ל כת"ק שנותנים עליו חומרי מקום שיצא משם וחומרי מקום שהלך לשם.

והנה בעלמא בדיני מנהגים, כגון לענין עשיית מלאכה בערב פסח לפני חצות, אם הלך למקום אחר ואין דעתו להשתקע שם אלא לחזור למקומו, מן הדין דינו כאנשי מקומו בין להקל ובין להחמיר, אך החמירו חכמים דנותנים עליו חומרי המקום שהלך לשם מפני המחלוקת, ולכן אם במקומו נהגו לעשות מלאכה ובמקום שהלך אליו נהגו שלא לעשות, אל יעשה שם מלאכה מפני המחלוקת.

ועיין בתוס' [פסחים דף נב. ד"ה ממקום] שלמדו מהגמ' [שם דף נא:] שמחמת חשש המחלוקת היה צריך אף להקל, אף כשהוא כנגד מנהג מקומו שנחגו להחמיר, אלא שאמרו בגמ' שבוה שאינו עושה מלאכה אין חשש מחלוקת כיון שיש הרבה במלנים בשוק. אמנם כתבו תוס' דהיינו רק בענייני מנהגים, אבל בדבר שהוא מן הדין לא יעבור על איסור מחמת חשש של מחלוקת. ולא נתפרש בגמ' מהו עיקר הדין לענין ביעור, ומה הוי רק חומרא, האם מדינא נהג לפי מקום גידול הפירות בין לקולא ובין לחומרא, ורק מחמת חומרי המקום שהלך לשם יבער אם הפירות כלו באותו מקום, או איפכא, שמן הדין העיקר כמקום בו הפירות נמצאים עכשיו, ורק מחמת חומרי מקום שיצאו משם צריך לבער אם כלו שם הפירות.

ועיין חזו"א [סי' יג ס"ק ב] שכתב דנראה שנחלקו בזה רש"י ותוס', דמלשונות רש"י משמע שמעיקר הדין אזלינן בתר המקום שבו הפירות נמצאים כעת, ולכן אם הולך ממקום שלא כלו למקום שכלו חייב לבער מן הדין, ואם הולך ממקום שכלו למקום שלא כלו פטור מן הדין, אך חייב לבער משום חומרי מקום שיצא משם. ובתוס' [שם ד"ה ממקום] דנו לומר בתירוץ הראשון שמן הדין אזלינן לענין ביעור בתר המקום שבו גדלו הפירות, ואם כלו שם חייב לבער מן הדין, אף אם לא כלו במקום שבו הפירות נמצאים עכשיו, ולא אמרו בזה שלא ישנה מפני המחלוקת כיון שהוא חיוב מן הדין ואינו מנהג בעלמא. וברעת הרמב"ם כתב החזו"א [שם ס"ק ד] נראה ששניהם אינם מן הדין, בין במולך ממקום שכלו למקום שלא כלו, ובין במולך ממקום שלא כלו למקום שכלו. ולפי"ז לכאורה אין חיוב מן הדין אלא אם כלו הפירות האלו בשני המקומות.

אופנים שונים בדין זה

א. כתב החזו"א שאם כלו הפירות במקום מסוים וכבר נתחייבו בביעור ואח"כ הוציאים למקום שלא כלו, חייב לכו"ע לבערם מן הדין, דלא מסתבר דאחרי שנתחייבו הפירות בביעור ישתנה דינם אם יוציאים ממקומם.

ב. ואם הוציאו את הפירות ממקום שעדיין לא כלו והביאים למקום שלא כלו, ואח"כ כלו הפירות במקום שממנו באו, נתבאר בגמ' לפי חד מ"ד שבוה חכמים פוטרים מביעור. וכתב החזו"א [שם] שמסתבר שגם שאר אמוראים מסכימים לזה. ונמצא שאף לדעת תוס' שנקטו שמן הדין אזלינן בתר המקום שבו גדלו הפירות, מ"מ בכה"ג שבזמן יציאת הפירות מהמקום עדיין לא כלו, לא אזלינן בתר מקום זה.³⁴

ג. יצאו הפירות ממקום שבו גדלו ביום של הביעור, קודם שחילק מזון ג"ס, והגיעו למקום שבו עדיין לא כלו, בזה דעת רש"י שמן הדין אזלינן בתר המקום שבו נמצאים הפירות עכשיו, ורק מחמת חומרת המקום שיצאו משם צריך לבער. ולפי תוס' מן

ביאורים והערות

34. ונסתפק החזו"א אם בכה"ג שאנו אומרים שלא אזלינן מן הדין בתר המקום שממנו באו הפירות, יודו תוס' דאזלינן בתר המקום שבו נמצאים הפירות עכשיו, או דאין לחייב בביעור אלא כשכלו הפירות בין במקום שממנו יצאו ובין במקום בו הם נמצאים עתה.

קנין הלכה

מראי מקומות

הדין אוליגן בתר המקום שממנו יצאו, וכנ"ל.

ועכ"פ נמצא שיש ציורים שרק מחמת חומרא חייבוהו לבער אף שלפי הרמב"ם יש בזה חומרא דאתי לידי קולא, דמפסדי פירות שביעית קודם שחל בהם מן הדין זמן הביעור. ועיין חזו"א [סי' ט ס"ק ו ד"ה וכשתולשין] שלמד מדין זה שיש לפעמים שחכמים חייבו ביעור מדרבנן ולא חשש להפסד פירות שביעית. [ועיי"ש שדן לומר דכיון שהפירות נאסרו באכילה תו אין בהן איסור הפסד. ולכן דן לומר שכאשר תולש את הספיחין שגדלו בשביעית יהא מותר אף לאבדן ביד, וה"נ לענין ביעור מאחר שנתנו חומרי המקום שיצאו ממנו וחומר המקום שהלך אליו ואסרום באכילה אין איסור לאבדם].

פירות שיצאו מא"י לחו"ל

כתב החזו"א [סי' יג ס"ק ב ד"ה ויש] שמהגמ' [דף נב:] משמע שבפירות אלו לכו"ע אוליגן מן הדין בתר מקום גידולם, ולא בתר חו"ל, ורק כשהולך מא"י לא"י כגון מיהודה לגליל נקט רש"י דמן הדין אוליגן בתר המקום בו נמצאים הפירות עכשיו.

הלך למקום אחר ע"מ להשתקע

כתב בספר דרך אמונה שמסתימת הגמ' משמע שגם מי שהלך למקום אחר ע"מ להשתקע שם [שבדיני מנהגים דינו כמקום שהלך אליו לכל מילי, ואין נותנים עליו חומרי מקום שיצא משם], מ"מ לענין ביעור חייב לבער אם כלו במקום שיצא משם, דהא מקום גידולם היה שם.

פירות שיצאו לחו"ל מתבערין במקומן

מקור הדין הוא בתוספתא פ"ה ה"א והובאה בגמ' [פסחים דף נב:], ונחלקו ת"ק והרשב"א אם צריך להחזירן לא"י, ושם איתא דרב ספרא נסתפק אם הלכה כרשב"א שצריך להחזירם לא"י, והובאו שם שתי דעות של אמוראים בענין פסק ההלכה, ונקט רב ספרא לקולא. וכן פסק הרמב"ם [אף שרב יוסף קרי עליה את הפסוק עמי בעצו ישאל ומקלו יגיד לו]. עיין לעיל בסמוך שהבאנו דברי החזו"א [סי' יג ס"ק ב] שכתב שבפירות שיצאו לחו"ל לכו"ע אוליגן בתר שעת ביעורן בא"י.

ולא יביאם ממקום למקום

מקור הדין הוא בירושלמי פ"ו סוף ה"ד, ומשמע מהרמב"ם שזהו דין מהלכות הביעור, דאף שהקלו שלא להחזירם לא"י, מ"מ יבערם במקום בו הם נמצאים. והחזו"א [סי' יג ס"ק ד ד"ה שם] כתב שזה שייך לאיסור הוצאה של הפירות לחו"ל [שנתבאר לעיל פ"ה הי"ג], דכל העברה ממקום למקום חשיבא הוצאה חדשה.³⁵

הלכה יג

מקורות להלכה – לעזרת המעיין

פ"ז מ"א, ר"ש ורא"ש ור"מ בפיהמ"ש.

תוי"ט בענין חוחים ודרדרים.

ביאורים והערות

35. ומשמע בגמ' שאם בא להחזירם לא"י אין בזה איסור של העברה ממקום למקום, שהרי אמרו בגמ' דרב ספרא היקל לנהוג כת"ק ולא החמיר כרשב"א להחזירם לא"י, ואת"ל דלפי ת"ק אסור להחזירם לא"י משום שמעבירם ממקום למקום, א"כ גם בדברי ת"ק יש צד חומרא. וכן לשון הירושלמי שהורה בזה רבי אימי לקולא כת"ק.

ובעיקר גדר הענין של העברה ממקום למקום דן בספר חוט שני לומר דתלוי בהלכות תחומין, וכל שמוציאין מהעיר שבה הם נמצאים ה"ז העברה ממקום למקום.

קנין הלכה

מראי מקומות

מראה מקומות

מקור הדין הוא בפרק ז משנה א, ואמרו שם דכלל גדול אמרו בשביעית כל שהוא מאכל אדם וכו', ואיזה זה עלה הלוף השומה ועלה הדנדנה וכו'. ועיין ר"ש שכתב גם עלה הלוף השומה שהמשנה הביאתו, כדי לחוש דאף שהוא אינו ראוי לאכילה עד שימתקו, מ"מ חלה עליו קדושת שביעית.

ובענין עולשין וכרישין כתב הר"ש ע"פ הירושלמי דמיירי בעולשי שדה שאין להם חשיבות אוכל עד שיחשוב עליהם, וקמ"ל דמ"מ אם חשב עליהם לאכילה חלה עליהם קדושת שביעית. וכן בענין שאר הירקות הנזכרים במשנה, דהיינו הרגילה ונין החלב, כתב הר"ש שהם מאכל אדם ע"י הדחק.³⁶

ובענין החוחים והדרדרים כתב התו"ט דנראה שהכוונה כשהם רכים, וכמו שכתב הרמב"ם [לעיל פ"ה הי"א] בהא דמותר לעשות ממאכל בהמה מלוגמא לאדם כגון קוצים ודרדרים הרכים.

ולפי הרמב"ם שפירש [להלן בהלכה יד (לפי ביאור החזו"א סי' יג ס"ק ט) שיובא שם] דאיירי במוינים שנאכלים לאדם או לבהמה רק ע"י הדחק, ולכן אין בהם מצות ביעור אף שיש בהן קדושת שביעית, צ"ל דתרי גוויי דחק איתנהו, ובמשנה א [הלכה יג] גבי עלה הלוף השומה וכו' יש גם מצות ביעור, משא"כ במשנה ב [הלכה יד].

הלכה יד

מקורות להלכה – לעזרת המעיין

משנה פ"ז מ"ב.

מחלוקת הר"מ בפיהמ"ש עם הר"ש ורא"ש בגירסת המשנה.

תו"ט בשם מהרי"ק.

השגת הראב"ד.

חזו"א סי' יג ס"ק ט.

מראה מקומות

מקור הדין של דברים אלה שאין בהם דין ביעור הוא במשנה פ"ז מ"ב ונחלקו הראשונים בגירסת המשנה ובביאורה:

א. הרמב"ם גרס כל "שאינו" מאכל אדם וכו' "ואינו" מתקיים בארץ [כך מבואר בפיהמ"ש ובחיבורו].³⁷ ונתחדש במשנה זו כלל נוסף, דיש דברים שפטורים מביעור אף שאינם מתקיימים בארץ, והם דברים שאינם עומדים לאחד משלשת השימושים החשובים של פירות שביעית [מאכל אדם, מאכל בהמה, מין צבע], ומ"מ יש בהן קדושת שביעית הואיל ואינם לעצים [פירוש להסקה], אך דין ביעור לא נאמר בהם.

ובעיקר דברי הרמב"ם שמה שאינו מיוחד לאחד משלשת השימושים הנ"ל יש בו קדושת שביעית ואין בו ביעור, היה מקום לפרש דמיירי שאינו נאכל כלל לאדם ולבהמה, וגם אין צובעים בו, אלא מתוך שאינו עומד להסקה יש בו קדושת שביעית, ואולי קאי

ביאורים והערות

36. כתב הר"ש [ד"ה והכרישין] שהירקות הנזכרים במשנה נאכלים לאדם ע"י הדחק, דסתם חציר לבהמה, כדכתיב מצמיח חציר לבהמה. ולכאורה הדברים צריכים ביאור, שהרי לא נזכר חציר במשנה. ויש שביארו דכרישין היינו חציר, דהרי כרישין הן כרתי, וחציר דקרא היינו כרתי כדמתרגם אונקלוס [במדבר יא, ה]. וקצ"ע דא"כ מאי קמ"ל בזה דיש בהן קדו"ש אף שנאכלים רק ע"י הדחק, הא הכרישין הן מאכל בהמה מובהק דהיינו חציר, והרי שביעית חלה גם על מאכל בהמה. [ובתרגום תהלים על הפסוק מצמיח חציר לבהמה תרגם עשבא].

37. והתו"ט ומלאכת שלמה בשם מהרי"ק גרסו בדעת הרמב"ם "ומתקיים בארץ", ופירשו דקאי על מין צבע לחוד, ולפי דבריהם מה שכתב הרמב"ם כל שאינו מאכל אדם אינו נמשך עד התיבות ממין הצובעים, אלא ממין הצובעים הוא תחילת דבר. אך בפיהמ"ש ובחיבור מפורש ד"כל שאינו" נמשך גם לגבי מין הצובעים.

קנין הלכה

מראי מקומות

על מיני כיבוסים כמובא לעיל [פ"ה ה"י] שיש בהם קדושת שביעית.³⁸ אך החזו"א [סי' יג ס"ק ט] לא פירש כן אלא פירש שמדובר בדברים שאינם נאכלים לאדם ולבהמה אלא ע"י הדחק, אבל הם מאכל חיה, ויש בהם קדושת שביעית כיון שעומדין לאדם. ומ"מ אין בהם דין ביעור, שבדין זה נאמר "ולבהמתך ולחיה אשר בארצך" וזה שייך רק בדבר שעומד גם לבהמה ולא בעומד רק לחיה.

ב. הראב"ד והר"ש והרא"ש גרסו במשנה כל "שהוא" מאכל אדם, וכו' "ומתקיים" בארץ, ולפי גירסא זו לא מתחדש במשנה זו כלל נוסף אלא הוא רק היפוכו של הכלל שבמשנה הקודמת, דבמשנה הקודמת איירי באלו שאינם מתקיימים בארץ ולכן יש בהם דין ביעור, ומשנה זו איירי באלו המתקיימים בארץ ולכן אין בהם ביעור.

הלכה מו-טז

מקורות להלכה – לעזרת המעיין

משנה פ"ט מ"ב ומ"ה, ר"ש ורא"ש ור"מ בפיהמ"ש.

חזו"א סי' יג ס"ק יא.

חזו"א סי' יד ס"ק א וס"ק ג.

חזו"א סי' י סוף ס"ק ד.

מראה מקומות

מקור הדין של קליפי רימון הוא במשנה פ"ט מ"ג, עד ודין לולבי זרדים וכו' במשנה ה שם.

והנה נתבאר במשנה רק שיש קדושת שביעית בקליפי הרימון, ולא נתפרש שאין בהן ביעור. וכתב החזו"א [סי' יג ס"ק יא] שהרמב"ם קישר משנה זו לסוף המשנה הקודמת, והיינו שקליפי רימון דומין לפואה ורכפא שיש להם שביעית ואין להם ביעור. הטעם דיש קדושת שביעית בקליפי רימון כתבו הר"ש והרא"ש משום שעומדים לצביעה.³⁹ ולא נתפרש ברמב"ם למה אין ביעור בקליפי הרימון, שהרי לפרי הרימון יש ביעור. וכתב החזו"א [סי' יג ס"ק יא ד"ה והא] דאפשר שאינם כלים לעולם דהרבה מהם נשארים בשדה, ואפשר שאינם מאכל גם לחיה.

דיני הגרעינים נתבארו לעיל [בפרק ה הכ"א], עיי"ש במראי המקומות, ועיי"ש במה שהובא במהר"י קורקוס ומהכ"מ בהא דגרעינין חזו להסקה, ובמה שתמה ע"ז החזו"א.

לולבי זרדים

במעם דין קדושת שביעית בלולבי זרדין וחרובים, עיין מהר"י קורקוס שכתב דיש שהיו תולשים אותם כשהן לחים ושומרים אותם למאכל. וע"ע חזו"א [סי' יד ס"ק ג] שהביא מהמשנה בעוקצין [פ"ג מ"ד] שאין לולבי זרדים מטמאין טומאת אוכלין עד שימתקו, ומבואר מזה שהן מאכל אדם.

ובענין לולבי החרובים ושאר העצים המבוארים במשנה וכן לענין העלים שלהם, כתב החזו"א [שם] שלא התפרש למה שימשו. [ובגמ' (ב"ק דף קא):] איתא עלי קנים ועלי גפנים אם ליקטן לאכילה יש בהן קדו"ש, וכתב רש"י דהיינו למאכל בהמה]. ולענין חלות זמן קדושת שביעית של הלולבים והעלים, כתב החזו"א [שם ד"ה ויש] שנראה שזמן חניטת הפירות קובע גם את דין העלים והלולבים, דלא מצינו להם שיעור אחר. [אמנם ברש"י (סוכה דף לט: ד"ה ומשני) משמע שאוליגן בתר חניטת הלולב

ביאורים והערות

38. והראב"ד בהשגה לא פירש כן את דברי הרמב"ם, אלא כתב שאם אינו עומד לעצים הרי הוא תלוי במחשבתו של האדם, שחישב עליו לאדם ולבהמה, ותמה על זה, שלגבי מינים כאלו לא פירשה המשנה כלל אם יש בהן ביעור.

39. עיין שבת [דף פט:] במשנה דקליפי רימון צובעין בהן.

קנין הלכה

מראי מקומות

עצמו (לגבי לולב של עין התמר) אך כתב החזו"א (סי' י סוף ס"ק ד) דלא התפרש השיעור כמה יצמח הלולב ויחשב חנמיה].

הלכה יז

מקורות להלכה – לעזרת המעיין

משנה פרק ז מ"ו בענין עשבים לחים ויבשים, ר"ש רא"ש ורמב"ם בפיהמ"ש.
מקדש דוד סי' כט אות ב ד"ה כתב הרמב"ם.
חזו"א סי' טו ס"ק ט ד"ה פ"ט וד"ה והנה.

מראה מקומות

מקור הדין של המלקט עשבים לחים ויבשים הוא במשנה פ"ז מ"ז. וכתב הר"ש שמשנה זו עוסקת בדיני ביעור, דהיינו דמשעה שיבש המתוק כלו העשבים הלחים מן השדה, וצריך לבער את אלו שיש לו בבית. וכן כתב הרדב"ז בדעת הרמב"ם, דאיירי לענין ביעור.⁴⁰

וכתב החזו"א [סי' מו ס"ק ט] דיש במשנה זו ענין מחודש, דדנים עשבים לחים ויבשים לענין שביעית כשני מינים, והמעם משום שחלוקים הם בטבעם ובמעמם, ולכן נתנו חכמים זמן ביעור ללחים לחוד וליבשים לחוד. [ור"ע חולק במשנה וסובר שאינם חלוקים זה מזה, ולכן אוכלים גם מהלחים עד שיכלו היבשים].
וכתב בספר מלאכת שלמה בשם הר"ש סיריליאו שהעשבים היבשים נאכלים לבהמה.
עוד כתב החזו"א [שם ד"ה והנה] שבשאר הפירות והירקות אין הלחים והיבשים נידונים כשני מינים, ולכן אוכלים גם בלחים עד שיכלו היבשים.
ונחלקו הראשונים מהו "משיבש המתוק":

- א. הרמב"ם [פ"ג ה"א] והערוך ורב האי גאון פירשו שהוא מין עשב מר, ובלשון סגי נהור כינוהו מתוק.
- ב. הר"ש והרא"ש פירשו שהכוונה שיבשה לחלוחית הארץ.

הלכה יח

מקורות להלכה – לעזרת המעיין

משנה פרק ז מ"ז, ר"ש, רא"ש ורמב"ם בפיהמ"ש.
מהר"י קורקוס.
חזו"א סי' טו ס"ק יא.

מראה מקומות

מקור הדין הוא במשנה פ"ז מ"ז. ונחלקו הראשונים בביאורה:
א. הרמב"ם [פיהמ"ש] פירש דאיירי בין בשאר שני שבוע, לענין כניסת עניים ליטול לקט שכחה ופאה, ובין לענין כניסת כל אדם ללקט פירות שביעית מן ההפקר. ולכן הביא זאת הרמב"ם בהלכות שביעית.
ולכאורה קשה דכיון שהפירות הם הפקר והתורה הפקירה את הקרקע לצורך הלקיטה, איך יהא רשאי אדם למנוע את הכניסה

ביאורים והערות

40. ולכאורה צ"ע דאם כל העשבים כלו מן השדה למאי הוצרך התנא להשמיענו שאין היתר ללקט מן השדה אחר זמן זה, ומה ילקט והרי כבר כלו העשבים. וכתב בספר מקדש דוד, [סי' נט אות ב ד"ה כתב הרמב"ם] דאף אחר הזמן הנ"ל [משיבש המתוק] נשארים מעט עשבים בשדה, אבל אין אוכלין עליהן משום שהוא דבר מועט.

קנין הלכה

מראי מקומות

לשדה ע"י שזורע בה במוצאי השביעית. וכתב מהר"י קורקום הטעם משום שמסתמא כשהגיעה רביעה שניה כלו הפירות מן השדה.⁴¹

ב. הר"ש והרא"ש והריב"מ צ"ע מעמידים בשאר שני שבוע לענין כניסת עניים ליטול לקט שכחה ופאה. [ולפי שיטתם אפשר שלענין כניסה ללקט פירות שביעית אין קצבה לדבר].

הלכה י"ב

מקורות להלכה – לעזרת המעיין
משנה פרק ז משנה ו.

דין שביעית בורד

שו"ע או"ח סי' רד סי"א.
חזו"א סי' יד ס"ק יט.

דיני קמץ

פרק ז משנה ו ר"ש רא"ש ורמב"ם בפיהמ"ש בדיני קמץ.
ערלה פ"א מ"ז בדין המעמיד בשרף העלים והפנים.
גמ' נדה דף ח. והתנן הורד וכו' עד חזי דמונך ומדאבוך קשריתו קטפא לעלמא, תוס' ד"ה מאן.
גמ' נדה דף ח: א"ל ר' ירמיה לר' זירא וכו' עד ורבנן אמרי ליה לא שנו, תוס' ד"ה בקטפא.
חזו"א סי' יד ס"ק ו - ז.

מראה מקומות

המקור להלכות אלו של הרמב"ם הוא במשנה פ"ז מ"ז, ובמשנה איתא דיש להן שביעית ולא הוזכר דין ביעור, אך בגמ' נדה [דף ח.] הובא דיש גם ביעור, וכן כתבו הר"ש והרא"ש, וכן מבואר ברמב"ם להלן [הלכה כא].

דין שביעית בורד

הורד והזוהר הם מיני בשמים, וכפי שהביאו הראשונים מהפסוק בשה"ש "אשכול הכופר". והנה הירושלמי [פ"ז ה"א] הסתפק אם יש קדושת שביעית במיני בשמים, ולא נפשטה הבעיא, [וכתבו המשנה ראשונה (פ"ז מ"ו) והמרכבת המשנה (לעיל הי"ד) דיש להחמיר בספק זה]. ויש להקשות למה לא פשט הירושלמי את הספק ממשנה זו דורד וכופר, וכתב הר"ש סיריליאו דמינים אלה כאשר כובשין אותן בדבש ראויים הם לאכילה, וכן מבואר גם בשו"ע [או"ח סי' רד סי"א] לענין ורדים, דמרקחת של ורד בדבש מברכין עליה בורא פרי האדמה.⁴²

ובחזו"א [סי' יד ס"ק יט] כתב ג"כ דמינים אלה יש בהם טעם, אלא שאינם אוכל חשוב בפ"ע אלא שכובשו בשמן ועיקרו עומד לריח, ומ"מ מתוך שראויים גם לאכילה יש בהן בוראי קדושת שביעית.

ביאורים והערות

41. והחזו"א [סי' טו ס"ק יא] העמיד דמיירי שנותן להם דרך להגיע לפירות השביעית אלא שעם רביעה שניה יכולים הם להלך בכל השדה כיון שאין הליכתם מזיקה לשדה, ומרביעה שניה ואילך יכולים להלך רק בשביל שנתן להם.

42. וכתב הב"י [שם] שאף שהורד הוא מין אילן מ"מ מברכים בפה"א כיון שעיקר הפרי שלו הוא הזרע, ואת המרקחת עושים מהפרחים של הורד שהם טפלים וברכתן בפה"א.

קנין הלכה

מראי מקומות

דיני קטף, שרף היוצא מן האילנות

במשנה [פ"ז מ"ז] מובא שיש לקטף שביעית, ובגמ' נדה [דף ח.] הובא גם שיש לקטף ביעור. ובסוגית הגמ' [נדה דף ח ע"א וע"ב] נאמרו כמה דעות בדיני קטף, דרב פדת אמר שהמשנה הנ"ל בשביעית אתיא כר' אליעזר, דאמר במסכת ערלה [פ"א מ"ז] שהשרף של ערלה אסור, ולכן המעמיד גבינה בשרף של ערלה אסורה באכילה. [ור' יהושע אמר שם במשנה ששרף היוצא מהעלים ומהעיקרים מותר, ולכן גבינה שהועמדה בו מותרת, והמעמיד בשרף היוצא מהפגים אסור, דס"ל דשרף זה דין פרי עליו].

ור' זירא נחלק על רב פדת ואמר שאפשר להעמיד את המשנה דשביעית גם כחכמים דר' אליעזר, ואמר בזה שני אופנים:
א. יש להעמיד את המשנה בשרף היוצא מהפגים, ובוה גם חכמים מודים דיש בזה דין ערלה, וכמו שאמר ר' יהושע במשנה דערלה.

ב. עוד יש לחלק בין אילן העושה פירות, שכזה אין חשיבות לשרף היוצא מן העלים והעיקרים [ובזה נחלקו חכמים על ר"א], ובין שרף היוצא מאילן סרק שאינו עושה פירות, שכזה יש חשיבות לשרף היוצא, דקמ"פ הוא פרו. ובהמשך הגמ' הובאו דברי ר' יוחנן שנקט שחכמים שנחלקו על ר' אליעזר ונקטו שאין לשרף האילנות תורת פרי, נחלקו גם באילן שאינו עושה פירות, ובכל גונוי השרף הזה מותר. ונמצא שיש שלש דיעות בדין השרף היוצא מהאילנות:

אע"ת ר' אליעזר שגם השרף היוצא מהעלים ומהעיקרים נחשב פרי, ואפילו באילן העושה פירות.
ב. דעת ר' יהושע דעכ"פ באילן העושה פירות אין חשיבות לשרף היוצא מהעלים ומהעיקרים, אבל שרף היוצא מהפגים הוא פרי ויש בו איסור ערלה.

ג. נחלקו ר' זירא ור' יוחנן בשרף היוצא מאילן שאינו עושה פירות, דלר"ז בתירוץ בתרא בגמ', לכו"ע הוא פרי, ולר' יוחנן לא הוא פרי.

וכתבו תוס' [נדה דף ח. ד"ה מאן] דאף שהשרף הזה היוצא מהעלים ומהעיקרים הנאתו וביעורו שוין, מ"מ אין בו קדושת שביעית ואיסור ערלה לפי רבנן, הואיל ואינו אלא ליחלוח העץ ובטל אגב העץ. [וכתב החזו"א [סי' יד ס"ק ח] דנראה דה"ה דשרף זה פטור מתרומות ומעשרות].

להלכה: הרמב"ם פסק דבשני אופנים יש לקטף תורת פרי: א. שרף הפגים. ב. שרף היוצא מהעלים והעיקרים באילן שאינו עושה פירות.

והר"ש האריך בדין זה ונביא בזה את היסודות העיקריים של דברינו:
יש מקום לחלק בדין קטף בין דיני שביעית לדיני ערלה, ויש סברא להחמיר בערלה טפי מבשביעית הואיל ובערלה מרבינן קליפין מקרא דאת הטפל לפריו, וה"נ מרבינן קטף אף שהוא טפל, משא"כ בשביעית שאין ריבוי כזה ואפשר שהקטף טפל ובטל לאילן. ומאידך גיסא יש סברא להחמיר בשביעית טפי מבערלה, דבערלה לא נאסר אלא עץ מאכל, דבעינן פרי, וי"ל דקטף אינו פרי כלל [ואף לא טפל לפרי], 43 משא"כ בשביעית שגם אוכלי בהמה נאסרו, י"ל דגם קמ"פ הוא בכלל האיסור.

ומסקנת הר"ש בביאור מחלוקת רב פדת ור"ז היא שנחלקו לענין דיני שביעית, ורב פדת סבר דת"ק דאסר אסר אף בקטף של העלון והוא ר"א, ומאן דשרי [ר"ש] שרי בשביעית אף בקטף של הפירות, ופסק רב פדת כר"ש, ור' זירא סבר שר"א ור' יהושע [שנחלקו בערלה] לא נחלקו בשביעית, ושניהם אוסרים קטף בשביעית אף בשל העלים, [ורק ר"ש התיר קטף בשביעית]. ולא נתפרש בר"ש כמאן קי"ל אי כרב פדת דהתיר קטף בשביעית או כר"ז שאסר, 44 ובחזו"א [סי' יד ס"ק ז] כתב דלכאורה

ביאורים והערות

43. וגם דין הר"ש לומר שר' יהושע שאסר בשרף הפגין אינו אלא מדרבנן, ולא גזרו בתרומה.

44. הר"ש לא הביא גם את התירוץ השני שבגמ' [נדה דף ח:], שבאילן שאינו עושה פירות מודו כו"ע דקטפו זה פרו.

קנין הלכה

מראי מקומות

היה לנו לפסוק כר' יוחנן שנקט שהלכה כר' שמעון דקמף שרי, [כן הוא בגמ' נדה ח:; וכרב פדת].⁴⁵ אך מסיק החזו"א דכיון שבירושלמי אמר רב פדת דבריו בשם ר' יוחנן ואפ"ה נחלקו עליו ר"ז ור' ירמיה, א"כ אפשר שלא קיבלו מרב פדת את מה שאמר שכן היתה דעת ריו"ח, ולכן פסק הרמב"ם שבקמף של הפגין אסור וכן בקמף של אילן שאינו עושה פירות, וגם נקט הרמב"ם שאין חילוק בין שביעית לבין ערלה.⁴⁶

הלכה בא

מקורות להלכה – לעזרת המעיין
משנה פרק ז' ר"ש ורא"ש ורמב"ם בפיהמ"ש.
תוס' חדשים ורע"א על המשנה.
חזו"א סי' יא ס"ק ג, וס"ק ה ד"ה ר"מ.

מראה מקומות

מקור הדין הוא במשנה פ"ז מ"ז אשר תבואר להלן:

פרי של שביעית שנתן טעם בפרי של חולין והגיע זמן הביעור

במשנה [פ"ט מ"ה] נחלקו ר' אליעזר ור' יהושע ורבן גמליאל בכובש ג' ירקות בחבית אחת והגיע זמן הביעור של אחד מהם, שדעת ר"א שגם טעם של שביעית הבלוע בפרי אחר טעון ביעור, ודעת ר"י ור"ג שאין צריך ביעור משום שהטעם הבלוע בפרי האחר הרי הוא כמבוער. ולהלכה פסק הרמב"ם כרבן גמליאל.
והנה במשנה [פרק ז' מ"ז] איתא, ורד חדש [של שביעית] שכבשו בשמן ישן [של ששית] ילקט את הורד. וישן בחדש [ופירשו בירושלמי שהובא בר"ש, וכן הוא בפיהמ"ש לרמב"ם, היינו ורד של שביעית בשמן של שמינית] חייב בביעור. ונחלקו הר"ש והרמב"ם בביאור המשנה:

א. לפי הר"ש אין טבעו של ורד ליתן טעם בשמן, ולכן אין קדושת שביעית בורד שנכבש בשמן, ומלקט את הורד ורשאי לסחור בשמן או להפסידו,⁴⁷ אך לענין ביעור החמירו טפי, ולכן בשנה השמינית שכבר נתחייב הורד בביעור חייב לבער גם את השמן שבלע מקצת טעם מהורד.⁴⁸
ולענין השמן של השישית שנלקט ממנו הורד ואח"כ הגיע זמן הביעור, לא התפרש בר"ש אם חייב לבערו, או דכשם

ביאורים והערות

45. ובירושלמי נתפרש שרב פדת אמר דבריו בשם ריו"ח.
46. ועיין תוי"ט [פ"א ערלה מ"ז] שהקשה דהרמב"ם [פ"ט ז' מאכלות אסורות הכ"ב] כתב שהמעמיד בשרף העלין והעיקרין מותר, ורק בשרף הפגים אסור, ולמה לא כתב שבאילן שאינו עושה פירות גם שרף העלים אסור. ודן בספר דרך אמונה [ביה"ל ד"ה אבל] לומר שהשרף היוצא מן העץ אינו אוכל רק עומד לריח, ולכן אסור בשביעית ומותר בערלה, דבערלה לא נאסר אלא עץ מאכל.
47. כך מפורש בר"ש שבשמן עצמו אין קדושת שביעית משום שאין הורד נותן בו טעם, ומכח זה תמה החזו"א [סי' יא ס"ק ד] על מש"כ התוס' חדשים ורע"א [על המשניות] שחייב לנהוג בשמן קדושת שביעית. ומה שכתבנו שלענין ביעור החמירו טפי, כן הוא לשון החזו"א [סי' יא ס"ק א].
48. הר"ש לא נקט בלשונו דמיירי שכבר נאסר הורד, אלא כתב רק שהגיע זמן הביעור ונתחייב הורד בביעור, חייב לבער גם את השמן, ואפשר דמיירי באותו היום שהגיע בו זמן הביעור, ולכן עדיין לא נאסר הורד וגם השמן לא נאסר אלא שחייב לבערם. [ועיין חזו"א (סי' יא ס"ק ו) שהאריך לחפש מקור להא דהפירות אסורים לאחר הביעור]. אמנם לפי התו"ח והרע"א שנקטו לפטור טעם מביעור, ורע"א דימה זאת לכובש ג' כבשים דקיי"ל כר"ג שמבער רק את הירק שהגיע זמן ביעורו, ולא את הירק האחר שבלוע בו הטעם, לכאורה ה"נ אין לחייב בביעור את הטעם, ורק טעם שיצא מהירק אחר זמן הביעור כאשר כבר נאסר, הוא אוסר את שאר הירקות, וכ"כ התו"ח [פ"ט מ"ה], אבל בלשון הר"ש משמע שלא עסק באיסור של אחר הביעור אלא בחובה לבער, וצ"ע.

קנין הלכה

מראי מקומות

שהקלו בו שלא לנהוג קדושת שביעית, כן הקלו עליו שלא לבערו, [די"ל דרק כשהורד בתוך השמן והגיע זמן הביעור של הורד החמירו לבער גם את השמן], א"נ דאולי נימא דהשמן כמבוער, ולכן יפטר מהביעור, ונחלקו בזה האחרונים: התו"ח ורע"א נקטו שאינו חייב לבער, וכתב רע"א שהוא משום דקיי"ל כרבן גמליאל [במשנה דכובש ג' כבשים פ"ט מ"ה] דהטעם הבלוע חשיב כמבוער. והחזו"א [סי' יא ס"ק ג] כתב דאינו נראה אלא מסתבר דחייב לבער, ולא היקל ר"ג אלא בכובש ג' כבשים שכל הפירות הם של שביעית, וכפי שנתבאר באריכות לעיל [בביאור הלכה ו], אבל כשבלוע טעם של שביעית בפירות חולין החמירו לבער אף שאינו טעם גמור המחייב בקדושת שביעית.⁴⁹

ב. הרמב"ם כתב דהא דמהני ברישא ליקוט הורד להתיר את השמן, הוא משום שורד חדש אינו נותן טעם בשמן ישן אלא אחר זמן רב, וממילא פטור השמן גם מביעור, שהרי לא קיבל כלל טעם מהורד החדש. [וכתב בפאת השולחן דמשמע שאם שהה הורד זמן רב בשמן אמרינן דנתן בו טעם ונתחייב בקדו"ש ובביעור, ולא נתפרש שיעור של זמן רב מהו]. ולגבי הסיפא דאיתא דורד ישן בשמן של שביעית חייב בביעור, כתב הרמב"ם [פיהמ"ש] דטבעו של ורד ישן שהוא נותן מיד את טעמו בשמן החדש של השמינית, ולכן חייב לבער, ומשמע ברמב"ם שהטעם של הורד מחייב את השמן בביעור, ולא ס"ל שהטעם כמבוער, וכן יתבאר עוד בהמשך המשנה בדין חרובין שכבשן ביין [להלן הכ"ד]. ולפי החזו"א [סי' יא ס"ק ג] היינו בטעם של פרי שביעית שנבלע בפרי חולין, דבזה ס"ל להרמב"ם דחייב בביעור. ומה שפטר ר"ג מביעור בכובש ג' כבשים היינו בפרי של שביעית שנתן טעם בפרי אחר של שביעית.

[במשנה תורה כתב הרמב"ם דהא דכסיפא חייב בביעור הוא משום דמיירי בשנה השמינית ואז הורד יבש וכבר נתחייב בביעור].⁵⁰

העולה מכל הנ"ל שלפי הרמב"ם משמע שאם הורד נתן טעם בשמן הרי זה מחייב בביעור, והיינו דאף אם קדם וליקט את הורד לפני זמן הביעור מ"מ חייב לבער את השמן כשיגיע זמן הביעור, משום טעם הורד שבו, ולא אמרינן שהטעם כמבוער. ובדעת הר"ש נחלקו האחרונים, התו"ח ורע"א פטרו מביעור, וכתב רע"א שהטעם כמבוער, והחזו"א כתב שנראה שחייב ביעור. וע"ע להלן [הכ"ב].

הלכה כב

מקורות להלכה – לעזרת המעיין

משנה פ"ז מ"ז דין חרובים שכבשן ביין. ר"ש, רא"ש ורמב"ם בפיהמ"ש.
חזו"א סי' יא ס"ק ג.

פירות שביעית שנתערבו

משנה פ"ז מ"ז השביעית אוסרת כל שהוא במינה. ר"ש, רא"ש ורמב"ם בפיהמ"ש.
גמ' נדרים דף נת. אמרו לו והרי שביעית עד שם בנותן טעם. ר"ן תוס' ורא"ש.
רמב"ם פט"ו מאכלות אסורות וראב"ד שם ורדב"ז.

ביאורים והערות

49. ונמצא ששיטות האחרונים בציור זה שליקט את הורד מהשמן ואח"כ הגיע זמן הביעור מתהפכות, דדעת התו"ח ורע"א שיש בשמן קדו"ש [כפי שהבאנו בהערה הקודמת] ורק בביעור אינו חייב, ודעת החזו"א דאין בשמן קדו"ש, כמבואר בר"ש להדיא. אך כתב דמסתבר דחייב לבער. ולולי דברי החזו"א היה מקום לומר דכשם שאינו נוהג בשמן קדו"ש כן אינו חייב לבערו, ורק כאשר הורד נמצא בשמן בשעת הביעור, א"נ אחרי הביעור, אז החמירו לבער את הורד וגם את השמן, ולא יועיל ליקוט הורד לפטור את השמן מביעור.

50. יש לעיין מה כוונת הרמב"ם במש"כ שהורד יבש, האם הכוונה שאז טעמו יותר חזק והוא נותן מיד טעם בשמן, וכמש"כ בפירוש המשניות, וכן כתב בדרך אמונה [ס"ק קלח], או שבא לומר שכבר כלה הורד מן השדה ונתחייב בביעור, אך עכ"פ כתב החזו"א [סי' יא ס"ק ה ד"ה ר"מ] שגם לולי היה הורד נאסר היה השמן מתחייב בביעור לכשיגיע זמן הביעור.

קנין הלכה

מראי מקומות

חזו"א סי' יא ס"ק ב.
ר"ש פ"ו מ"ג בביאור הגמ' נדרים דף נח.

מראה מקומות

מקור הדין הוא במשנה פ"ז מ"ז. ונחלקו בביאורה הר"ש והרא"ש עם הרמב"ם:

א. הר"ש הביא מהתוספתא [פ"ה] שדין חרובים כדין ורד, שבחרובים חדשים [של שביעית] שכבשן ביין ישן ילקט את החרובים מתוך היין והיין מותר, ומשמע שדינו כדלעיל גבי ורד שא"צ לנהוג ביין קדושת שביעית, ומשום שחרובים אינם נותנים טעם ביין, ומה דאיתא במשנה דחייבין בביעור מיירי שלא ילקט את החרובים מהיין, ונשתהו בתוכו עד שהגיע זמן הביעור, שאז חייב לבער את החרובים וגם את היין, וצ"ל כדלעיל שלענין ביעור החמירו טפי לבער את החרובים כנותני טעם ביין ולכן חייב לבער.⁵¹

ב. הרמב"ם לא הביא את התוספתא, אלא נקט שהחרובים נותנים טעם ביין בכל ענין, בין בישנים ובין בחדשים, ולכן בכל ענין חייב בביעור, והיינו שאף אם ילקט את החרובים מהיין קודם זמן הביעור, מ"מ לכשיגיע זמן הביעור של החרובים יהיו מחוייבים לבער את היין משום טעם החרובים שבתוכו.

ונמצא שגם בהלכה זו מבואר ברמב"ם שטעם גרידא של פירות שביעית באוכלין של חולין מחייב בביעור. ולפי הר"ש אין הדברים מפורשים היטב, ונחלקו האחרונים אם טעם גרידא מחייב בביעור.

ואף שבמשנה של ג' כבשים [פ"ט מ"ה], שהובא לעיל [ברמב"ם ה"ו] מבואר בדעת ר"י ור"ג שטעם גרידא אינו מחייב בביעור, וכתבו תוס' [פסחים דף גב]. שהוא משום שהטעם חשיב כמבוער, כתב החזו"א [סי' יא ס"ק ג] לחלק בין פירות שביעית שנכבשו בשל חולין, שבוה חייב בביעור, לבין פירות שביעית שנכבשו זה בזה, שבוה אין הטעם מחייב בביעור כל שהפרי עצמו שהטעם בלוע בו עדיין לא כלה מן השדה. וביאור הדברים הוא דאם הכל מפירות שביעית הרי אנו דנים את הפרי ואת הטעם הבלוע בו כמאוחדים, ולכן אף שהגיע זמן הביעור של הטעם מ"מ עיקרו של אותו הפרי עדיין לא כלה מן השדה, ולכן א"צ לבער את הירקות שבלוע בהם טעם של ירק שכלה מן השדה, דסו"ם עיקר הפרי לא כלה. [משא"כ אם הטעם בלוע בפרי של חולין, לא שייך לומר שעיקרו של הפרי לא כלה מן השדה, שהרי הפרי הוא של שישית או של שמינית או מחו"ל ואינו שייך כלל לדיני ביעור].

העולה מכל הנ"ל:

א. פרי של שביעית שנתן טעם בפרי של חולין [כגון של שישית או של חו"ל] והוציא את הפרי של השביעית מן הכבישה, ואח"כ הגיע זמן הביעור של הפרי הזה, דעת הרמב"ם שהפרי של החולין חייב בביעור משום טעם השביעית הבלוע בו, ובדעת הר"ש נחלקו האחרונים, התו"ח ורע"א פטרו מביעור, והחזו"א כתב דנראה שחייב לבער.

ב. פרי שביעית שלא נתבער בזמן הביעור ונאסר, ואח"כ כבשו ביין של חולין ונתן בו טעם, היין נאסר.⁵²

ג. נכבש הפרי של השביעית ביין של החולין קודם זמן הביעור ונתן בו טעם, ואח"כ הגיע זמן הביעור, חייב לבער גם את היין.⁵³ ונמצא שאף שיש ביין זה כבר טעם של פירות שביעית שנבלעו בו קודם זמן הביעור, וטעם זה לא היה מחייב את היין בביעור

ביאורים והערות

51. ולענין חרובים שליטתן מהיין קודם זמן הביעור ואח"כ הגיע זמן הביעור, מסתבר שגם בזה נחלקו האחרונים כמו שנחלקו בורד שנכבש בשמן, [לעיל הכ"א], שלפי התו"ח ורע"א פטור מלבער, ולפי החזו"א חייב לבער.

52. עיין להלן [בסוף הלכה זו] בדיני תערובת פירות שביעית, והכא לכו"ע אינו אוסר אלא בנותן טעם כיון שהוא מין בשאינו מינו.

53. כך מפורש בר"ש וברא"ש לגבי חרובים, ועיין לעיל הערה 27 שכתבנו שלפי דברי התו"ח ורע"א לכאורה אין חובה לבער את היין שבלוע בו טעם, ורק טעם שנבלע אחר זמן הביעור שכבר נאסר הפרי הוא האוסר את היין, וכך הביא החזו"א [סי' יא ס"ק ג] בשם התו"ח ורע"א, אך כאמור בדברי הר"ש והרא"ש מפורש שיש גם חובה לבער את היין כשהגיע זמן הביעור.

קנין הלכה

מראי מקומות

לפי התו"ח ורע"א בדעת הר"ש, מ"מ עכשיו שנתוסף בו טעם בזמן הביעור [או עכ"פ אחר זמן הביעור] טעם זה מחייב ביעור. ד. פירות שביעית שנכבשו זה עם זה ונתנו טעם זה בזה, ואח"כ הגיע זמן הביעור של אחד מהם, יבער את גוף הפרי הוזה מן החבית ואין צריך לבער את שאר הפירות, אף שיש בהם טעם של הפרי שנתחייב בביעור [לעיל הלכה ו].

ה. נשתהה הפרי שהגיע זמן ביעורו בתוך החבית אחר זמן ביעורו, שיעור זמן שיש בו כדי ליתן טעם בשאר הפירות, נראה שלדעת הר"ש והרא"ש נאסרו שאר הפירות [כנ"ל אות ג]. והחזו"א [סי' יא ס"ק ג ד"ה והנה] כתב דנראה שהטעם שנבלע אחר זמן הביעור אינו מחייב בביעור, וז"ל דכיון שיש בו כבר טעם מקודם זמן הביעור ואין הוא מחייב בביעור, גם הטעם הנוסף לא חשיב טעם, דהוי כלא יהיב טעמא, כיון שיש בו כבר טעם, וכל שנכנס מתהפך להיות כפרי עצמו, וחזרת הסברא דלעיל שיש ממקצת טעמו לחיה בשדה, עכ"ל. והוסף החזו"א שבוה א"ש שלא נצטרך לדחוק דמה שאמר ר"ג לבער את מינו מן החבית מיירי דוקא קודם זמן הביעור.

בדברי הרמב"ם פירות שביעית שנתערבו בפירות אחרות מין במינו ככל שהוא ושלא במינו בנותן טעם

מקור דברי הרמב"ם במשנה פרק ז. והרמב"ם פרק טו הלכות מאכלות אסורות כתב דמה שאמרו שפירות שביעית תערובתם במשהו אין זה מכלל דיני מאכלות אסורות, דאין התערובת אסורה באכילה, אלא שחייב לאכול את כל התערובת בקדושת שביעית. ומשמע מהרמב"ם שפירות שביעית שהגיע זמן הביעור ונאסרו באכילה אינם אוסרים אלא בנותן טעם, אף במין במינו, וכך כתב הרדב"ז [שם] בדעת הרמב"ם. וכן כתב הראב"ד [שם בהלכות מאכ"א], שלאחר זמן הביעור אין הפירות אוסרים אלא בנותן טעם.⁵⁴

ונאמרו כמה שיטות בראשונים בדין זה של תערובת שביעית.

א. שיטת הרמב"ם והראב"ד הנ"ל וכן דעת הר"ן [נדרים דף נח.]. דשביעית תערובתה במשהו רק לענין החובה לנהוג בתערובת קדושת שביעית [כגון שלא לסחור בה ולא להפסידה], וגם זה רק במינו, אך שלא במינו בנותן טעם. והר"ן [נדרים דף נח.]. כתב דזה הוי כדבר שיש לו מתירין, שיכול לאכול את כל התערובת קודם הביעור, אבל לענין איסור אכילה כגון אחר הביעור כשנאסר הפרי באכילה אין הוא אוסר אלא בנותן טעם.

ב. הר"ש והרא"ש פירשו דרק אחר הביעור החמירו דשביעית אוסרת את התערובת במשהו [במינו], אבל קודם הביעור אינו חייב לנהוג בתערובת קדושת שביעית אלא בנותן טעם אף במינו, והיינו דהחמירו לענין הביעור.

[והחזו"א (סי' יא ס"ק ב) פירש את שיטת הר"ש דמיירי דוקא בשכבש את פירות השביעית בפירות החולין קודם זמן הביעור, דדינם במשהו כדן דבר שיש לו מתירין כיון שיכול לאוכלן קודם זמן הביעור, ולכן כשמגיע זמן הביעור חייב לבער, ואף אם נשארו אחר הביעור דעכשיו כבר אין להם תקנה, מ"מ כבר נאסרו, אבל אם נתערבו אחר הביעור אין הם אוסרים אלא בנותן טעם. וכנראה החזו"א בא לכאר איך יפרש הר"ש את הגמ' בנדרים (דף נח) דמשמע שמתורת דשיל"מ אתינן עלה].⁵⁵

ביאורים והערות

54. והנה הרדב"ז [שם בהלכות מאכלות אסורות] כתב שאם נתערבו הפירות בעודם מותרים, דאמרינן דתערובתן ככל שהוא, אם הגיע זמן הביעור ולא אכלן חייב לבער הכל, ולכאורה הכוונה דחייב לשרוף הכל, שהרי זו דעת הרמב"ם בענין הביעור. וצ"ע דנראה דלפי הראב"ד אינו חייב לשרוף הכל גם אם נתערבו בעודן מותרים, דרק לענין ניהוג קדו"ש דינם במשהו ולא לאיסור אכילה. והרדב"ז [הלכות שביעית] כתב דקודם זמן הביעור דינם במשהו שהרי יש לו מתירין שיכול לאוכלן או לחלקן מזון ג"ס, ואפשר שזו כוונתו גם בהלכות מאכ"א, דמש"כ דחייב לבער היינו לאכול או לחלק מזון ג"ס, אך אם לא עשה כן ונאסרו הפירות אין התערובת אסורה אלא בנותן טעם.

55. ועיין בהמשך דברי החזו"א שציין לדברי הר"ש [לעיל פ"ו מ"ג], ונדחק לפרש מש"כ הר"ש [שם] "אם נתערבו אחר הביעור" דמיירי שנתערבו קודם הביעור ונתנו טעם אחר הביעור, וגם נדחק לומר שדברי הר"ש [במשנה פרק ז] לא אתו כמסקנת הר"ש בפ"ו [מ"ג], עיי"ש בר"ש דמסיק שהסוגיא בנדרים איירי לענין גידולין, בפירות שישית שנכנסו לשביעית והוסיפו. ואולי הוקשה לחזו"א דלא מצינו שהחמירו תרי חומרות בהא דשביעית אוסרת במינה בכ"ש, דאין לנו אלא משנה אחת בספ"ד דשביעית, ונתבאר בגמ' [נדרים דף נח], וא"כ אם הגמ' בנדרים מתפרשת רק לענין גידולין ולא לענין תערובת רגילה, א"כ גם המשנה דספ"ד איירי בהכי, ומזה שהר"ש והרא"ש [בספ"ד]

קנין הלכה

מראי מקומות

ג. הרא"ש ותוס' [בנדרים דף נח.]. פירשו דמה ששביעית אוסרת בכ"ש במינה, היינו דוקא בענין גידולין, דהיינו שאם היו פירות שגדלו בשישית והוסיפו מעט בשביעית, דינם כפירות שביעית דגידולי איסור חשיבי ומבטלי לעיקר. ולפי שיטתם משמע שלענין תערובת הנילה כגון כבישה או בישול אין שביעית אוסרת אלא בנותן טעם, בין במינה ובין שלא במינה, בין לענין קדושת שביעית ובין לענין ביעור.

להלכה: הורה החזו"א [קובץ אגרות סי' רה] דשביעית אוסרת אחר הביעור רק בנותן טעם. [ולא פירש מה הדין קודם הביעור לענין קדושת שביעית, ולכאורה יש להחמיר בזה כהרמב"ם והראב"ד דנאסר במינו במשהו ושלא במינו בנותן טעם].

ביאורים והערות

לא פירשו לענין גידולין, מוכח דאזלי לפי המהלך הראשון של הר"ש דאיירי בתערובת, דהיינו בכובש או מבשל פירות שביעית בפירות חולין, וכיון שבסוגיא בנדרים משמע שמדין דשיל"מ אתינן עלה, לכן נדחק החזו"א לפרש את הר"ש והרא"ש בספ"ז דאיירי דוקא בשנכבשו קודם זמן הביעור ואח"כ הגיע זמן הביעור.

שאלות לחזרה על החומר הנלמד בחודש אייר תשע"ה

פ"ז מהלכות שמיטה

מיוסדות על הרמב"ם, הכס"מ ומהר"י קורקוס

פרק ז הלכה א-ב

א. מהיכן ילפינן חובת ביעור פירות שביעית מהבית כאשר כלה לחיה מן השדה?

הלכה ג

- ב. היו לו פירות מרובין בבית והגיע זמן הביעור ;
1) האם וכמה יכול להשאיר לעצמו וכמה צריך לבער?
2) מהו הביעור לדעת הרמב"ם, לדעת הראב"ד ולדעת רוב הפוסקים?
3) אחר הביעור, האם מותר - לעניים או לעשירים - לאוכלן?

הלכה ד

- ג. 1) מה הדין אם היו לו צמוקין של שביעית וכלו הענבים מהשדה, הגנות והפרדסים ויש עדיין ענבים בגפנים שבתוך החצרות, ומה הטעם?
2) ומה הדין אם יש שם ענבים קשים ביותר שאינן נגמרין אלא בסוף השנה, ומה הטעם?

הלכה ה

- ד. 1) אילן שעושה פירות פעמיים בשנה, האם אוכל מפירותיו הראשונות כשכלו הראשונות והשניות מצויות?
2) והאם אוכלין בשביל פירות הסתיו, ומה הטעם?

הלכה ו

- ה. 1) הכובש שלשה מינים בחבית אחת, עד מתי מותר לאכול מהן?
2) ומה הדין אם התחיל בה?
3) והאם גם באוכלי בהמה חייב לבער כשכלה אותו המין מן השדה?

הלכה ז-ח

ו. האם יש חובת ביעור לדמי שביעית, מתי ובאיזה אופן, ומה יעשה עמהן?

הלכה ט-יא

- ז. 1) שלש ארצות לביעור ששינו במשנה ;
2) האם הם חלוקין לענין ביעור רק לשלש או גם בכל אחת בנפרד?
3) מה הטעם חלוקין הם לענין ביעור?
4) ומה הדין לחרובין, לזיתים ולתמרים?

הלכה יב

- ח. 1) המוליך פירות שביעית ממקום שכלו למקום שלא כלו או להיפך, האם חייב לבער?
2) פירות הארץ שיצאו לחוץ לארץ, האם מתבערים בכל מקום או דוקא במקומן?

הלכה יג-יד

- ט. פרט מה שמובא במשנה ודעת הרמב"ם והראב"ד וטעמיהם, האם יש ביעור לדברים דלהלן ולדמיהם;
1) אוכל אדם או בהמה או ממין הצובעין שאינו מתקיים בארץ?
2) אוכל אדם או בהמה או ממין הצובעין המתקיים בארץ?
3) כל שאינו מיוחד לא למאכל אדם ולא למאכל בהמה ואינו ממין הצובעין?
י. באר איך מפרשים הכסף משנה ומהר"י קורקוס פלוגתת הרמב"ם והראב"ד?

הלכה טו-טז

- יא. דברים דלהלן, האם יש להם ולדמיהם שביעית, והאם יש להם ולדמיהם ביעור, ומה הטעם;
1) קליפי רימון והנץ שלו, קליפי אגוזים וגרעיני שאר פירות?
2) לולבי זרדים וחרובים?
יב. 1) מה הדין בלולבי האלה והבוטנה והאטדין?
2) ומה דין העלין שלהן, ואימתי שעת ביעורן?
יג. עלי זיתים ועלי קנים ועלי חרובין, האם יש להם ביעור ומה הטעם?

הלכה יז

- יד. 1) עד מתי מותר ללקט עשבים לחין בשביעית?
2) עד מתי מותר לגבב עשבים יבשים?

הלכה יח

- טו. מה פ"י מתני' 'עד מתי מותר ליכנס בפרדסות' לפי הרמב"ם והר"ש?

הלכה יט-כ

- טז. 1) הוורד והכופר והלוטם האם יש להן ולדמיהן שביעית?
2) הקטף היוצא מן האילנות - מן העלין ומן העיקרין או מן הפגין, האם יש להן ולדמיהן שביעית - באילן מאכל?
3) ומה הדין באלו באילן סרק?

הלכה כא

- יז. 1) ורד שביעית שכבשו בשמן של ששית, האם חייב בביעור, ומה הטעם?
2) ורד שביעית שכבשו בשמן של שמינית, האם חייב בביעור, ומה הטעם?

הלכה כב

- יח. 1) חרובין של שביעית שכבשו ביין של ששית האם חייב בביעור, ומה הטעם?
2) חרובין של שביעית שכבשו ביין של שמינית האם חייב בביעור, ומה הטעם?
3) לאלו המחלקין בין ורד לחרובין, מה הנידון לחלק ביניהן?
יט. פירות שביעית שנתערבו בפירות אחרות, באיזה אופן מתחייבים האחרים בביעור?

שאלות הנוגעות למעשה בחומר הנלמד בחודש אייר תשע"ה

פ"ז הלכות שמיטה ויובל

- א. יש לו פירות שהגיע זמן ביעורם, לא נמצא באזור.
1. האם יכול לעשות שליח שיפקיר עבורו.
 2. ואם יש לו כמות גדולה, האם מספיק להודיע היכן מקום הפירות בביתו, ולתת רשות להכנס.
 3. והאם יכול להפקיר גם ביתו או את החדר שבו נמצא במקום שיוציאם מביתו.
 4. והאם צריך להוציא את כל מה שיש לו בבית או שמספיק שמתחיל להוציא.
 5. וכן מי שיש לו כמות גדולה של יין ולא רוצה להפסידם, האם יכול להפקירם: (1) בפני ב"ב גדולים הסמוכים על שולחנו. (2) נשואים וכדו' שאינם סמוכים. (3) בפני אשתו. (4) בפני קטנים. (5) חילונים, או נכרים שלא יבינו את משמעות הענין ולא יקחו. (6) להפקירם במרחק מאנשים ועד שיבואו יספיק לזכות בהם.
 6. בכל הנ"ל האם יש חילוק בין אם מפקיר בזמן הביעור או שמפקיר יום לפני זמן הביעור.
 7. האם חייב להוציא מכליו או יכול להשאיר ברחוב בחביות בקבוקים שלו.
 8. ואם מותר להוציא עם החביות והבקבוקים שלו, האם מיד אחרי שהוא הפקיר, או אחרי כמות זמן מסויים חוזר הוא עצמו וקונה מחמת כליו.
 9. ואם אין לו כלי וכדו' האם יכול להחזיקם בידי ולהפקירם כדי שלא יתלכדו.
 10. האם מספיק להוציא לחדר מדרגות כששכיניו שומרי תורו"מ, או כשאננם שומרים, כשיודעים מזה וממילא יזכו – כשלא יודעים – כשהחדר מדרגות משתמר, או אינו משתמר.

תשובה א. - גדרי ההפקר וצורת ההוצאה מרשותו.

בשערי צדק פ"ט הל"ז כ' שהיכול יחמיר לקיים ביעור כהר"מ, אמנם צ"ב שאם אינו מדינא א"כ הרי הוא משחית פירות שביעית. שור' כן בהערות מהר"ל דיסקין ספר השמיטה פ"ט הערה 3. - ולדעת הרמב"ן הוא הפקר וצורתו להניח ברה"ר דלא כרש"י שצריך להניחו במקומם מרמס חיה. - ובסדה"ש שיוציאם מביתו, ושיפקירם בפני שלשה. - ונחלקו בדבר בביאור דברי הירושלמי האם כביאור הגר"א שמספיק להוציא או להפקיר בפני ג', או שצריך דוקא שתיהם, אבל מיהת להפקיר להם ממרחק ודאי מוכח שמותר וכביאורו של המריב"צ, וכ"כ בדר"א סק"ז. - ובחזו"א י"א סק"ז מבואר שאפילו אם סתם הפקר סגי בחד, אפשר שכאן צריך הוצאה חשובה. - אבל לתת סתם רשות להכנס אינו מקיים בזה לא הפקר ולא הוצאה מרשותו. - יתירה מכך כתב בצה"ל סק"ל דמלשונו של הירושלמי שמוציא לשוק מוכח שלא סגי להוציאו חצר. - ובלשון הירושלמי הוא שמניחו על הארץ וא"כ ההחזיק בידו גם ללא כונה וגם אי בהפקר מהני בכה"ג כאן לא יועיל. - ובסקכ"ט כתב שבשעה"ד שהיה טירחה גדולה להוציא התיר החזו"א להפקיר אף שלא יוציא החוצה. - אמנם כתב שאפשר שטעמו היה שבשעה"ד סמך על דעת הגר"א שבאחד סגי. - ומ"מ מוכח בירושלמי שמפקיר בפני אוהביו כלומר לעשות הפקר כצורתו אבל באופן שודאי לו יזכו ממנו. - ועיין מהר"י קורקוס פ"ז הל"ג שמותר לעשות כן לכתחילה. - ואם הוא דין הפקר לפחות כשאינו מוציא ממילא ע"י שליח, תלוי האם אפשר להפקיר ע"י שליח. - אמנם כל חומרות אלו הוא רק כאשר מפקירו בשעת הביעור ומדין ביעור וממילא העצה שיעשה יום קודם ולא יזכה בו כל הזמן המסופק וכעין זה כתב בצה"ל סקכ"ט. ועיין במנח"ש ח"ג קל"ב אות י"ג. - ואם דינו ככל הפקר צריך ששתים מהם יהיו ראויין להעיד שהפקיר, ובצה"ל סק"ל הביא מחלוקות בזה וכמה מהם צריכים להיות כשרים. ובצה"ל סקכ"ט כתב לענין להוציא מביתו בשם החזו"א שזה רק ביום האחרון.

- א. קנה פירות מנכרי אחרי שכבר עבר עליו הביעור.

1. האם צריך, - והאם יועיל שעכשיו יפקירונו.
2. והאם שונה כאשר קנה מהגוי כמות קטנה של פירות.
3. והאם מותר לו לאכול אצל הגוי עצמו ממה שכבר עליו הביעור.
4. ואם לא הפקירו מיד אחרי הקניה ועבר יום או יומיים, האם הפירות נאסרו.
5. ומי שקנה פירות אלו מישראל שלא מקפיד עליהם בקדושה האם גם יועיל להפקיר מייד.
6. קנה יין וראה שעבר עליו זמן הביעור האם יכול לפחות להשתמש בבקבוק.

תשובה ב. - ביעור בפירות נכרי.

דעת ר"ש הזקן שהלוקח מנכרי אינו חייב בביעור, וביארו במהרי"ט שס"ל שזה חיוב ממוני ואתי מכח גברא שאינו מחוייב בזה. וכן דעת הרדב"ז פ"ד הלכ"ה. [ועיין בברכ"י יר"ד של"א סק"י] ודעת הרש"ס פ"ז הל"א שיש בו דין ביעור, וכן דעת המהר"י קורקוס פ"ז הל"ג. ובחזו"א ט' י"ז ד"ה הגדל, ובסימן כ"ה סק"ה מבואר שחייב לבערם, אמנם בסימן י"א ד"ה וירק מסתפק בזה, וזמן ביעורו כתב בסדה"ש אות ה' באותו יום שקונה ממנו ואם עבר ולא ביערו באותו היום נאסר. אבל לדעת השל"ה שער האותיות אות ק' קדושה וכן דעת המהרי"ט ח"א מ"ג ד"ה ומש"כ שאפילו שביד הגוי אינו חייב בביעור וכשבא ליד ישראל מתחייב לבערם, מ"מ כאשר קונה אחרי זמן הביעור מיד הגוי עצם הקניה ממנו הוא סתירה לביעור שהוא הפקר ונאסר מיד. – ובמשפטי ארץ פ"ב הערה 18 כתב שמאחר וכבר חל עליו ביעור לא מהני שיקנה רק ג"ס. אבל בחו"ש הל"ג אות י' כתב שיכול ליקח וכן אם לקח הרבה כשמפקיר יכול לשייר מזון ג"ס כי נחשב שזמן חלות הביעור הוא ביום שלקחו. – וכאשר לקחו ממנו שומר בהם קדושה"ש דנו הפוסקים האם תלוי בדעת הסוברים שבאונס לא נאסר וה"ה הכא בצירוף הדעות שאין קדושה"ש והדעות שביעור מיהת אין. - ועיין היטב בלשון החזו"א בסדה"ש כ"ו אות ה'. – ביין מאחר והוא נכבש בכלי אחרי זמן איסורו נאסר הכלי מדין כבוש בכלים [להסוברים שבכלי זכויות יש כבוש].

- ב. מגיע אחרי זמן הביעור לשמחה במקום שלא שומרים קדושה"ש בפירות נכרי.
1. כיצד יעשה בפירות שעבר עליהם הביעור. - והאם יש אפשרות שיוכל לאכלם.
2. ואם חושש שכבר בישלו בכלים אלו מאותם פירות שכבר עליהם זמן הביעור.
3. ובכל הנ"ל האם שונה כאשר חושש שפירות אלו הם מהיתר מכירה.
4. וכל הנקלע לכל מקום שלא ידוע כיצד נהגו בפירותיהם, האם, ועד מתי, אסור לו לקנות מפירות אלו שמא הם מפירות שעבר עליהם הביעור.
5. והאם יש בזה חילוק בין לקנות אצל החשוד שאינו שומר כלל שביעית, לבין מקום שכל החשש הוא שהם מפירות נכרי ולא נהגו בהם ביעור.

תשובה ג. - אחרי הביעור אופנים שיש לדון על בדיעבד.

מי שלא ביער באונס נחלקו האם נאסר, דעת החרדים שלא נאסר, בחזו"א י"ד סק"ג ד"ה זבחים נוטה שנאסר, וממילא יש לדון האם הסומך על המתירים נחשב ביחס לשני כאונס. – ואם לא נחשב כאונס ה"ז ככל בליעות של מאכלות אסורות שרק אחרי מעל"ע הותר בדיעבד. - ואם כן שלא יתכוין לזכות במה שיביאו לו לאכול ואם א"א שלא יזכה מאחר והוא רק ג"ס הדבר תלוי האם שיעור ג"ס של פירות נכרי אחר הביעור מותר או לא במשפטי ארץ פ"ב הערה 18 כתב שמאחר וכבר חל עליו ביעור לא מהני שיקנה רק ג"ס. אבל בחו"ש הל"ג אות י' כתב שיכול ליקח וכן אם לקח הרבה כשמפקיר יכול לשייר מזון ג"ס כי נחשב שזמן חלות הביעור הוא ביום שלקחו. - אמנם כל זה בפירות נכרי שיש בו כמה דעות על עצם הקדושה ועל חובת ביעורו. – ובסדה"ש חזו"א סימן כ"ו אות ה' מבואר שצריך לידע ולברר וכל שיש ספק האם כבר עליו הביעור צריך לברר האם כבר עבר ואם לאו אסור.

ג. קיבל כסף תמורת פירות שביעית, וקנה מאותם מעות פירות אחרים.

1. מתי חייב לבערם.
2. ירקן שהצטבר לו מעות שביעית אם חושש שכאשר יפקיר מעותיו יזכו בזה מאשר יזכו בפירות. (1) האם לכתחילה מותר לו כשכבר הגיע זמן הביעור לחלל מעות אלו על פירות או מאכלים אחרים ולבערם. (2) ועל איזה שווי צריך לחלל את המעות.
3. וכן להיפק כאשר יש לו כמות גדולה של יין וכדו' שקשה להוציאם. (1) האם יכול לחללם על מעות ולבערם. (2) מאיזה שווי וכמות של מעות חייב לבערם. (3). והאם יכול לחלקם לכמה אנשים כדי שווי ג'ס לכל אחד.
4. החליף שמן של שביעית ביין, וזמן היין קודם. (1) לפי מה נקבע זמן ביעורם. (2) ביעורם בתאריך של היין, האם עליו לשוב לבערו בתאריך של השמן. (3) ואם השמן היה של שישית והיין של שביעית או להיפק מתי זמן ביעורם.
5. קנה ירקות במקום שמוכרים גם פירות שיש לחשוש שהם משביעית וכבר עליהם זמן הביעור, מה יעשה עם העודף שמקבל מהירקן.
6. וכן מי שקיבל כסף תמורת פירות ולא ידע שהייתם לבערם מה דין המעות.

תשובה ד. - דמי שביעית, וחליפיו.

מבו' בפ"ז ה"ז צריך לבער כדרך שמבערין את הראשון. ובה"ז שזמנו כזמן הפירות. [וי"א שהדבר שני במחלוקת ראשונים ועיין צה"ל סקס"ה] - ומאחר ויש לו חיוב עצמי וגם חיוב של החליפין א"כ אם ביארו תחלה מחמת החליפין מ"מ הביעור העצמי לא נתקיים בו דשני דינים עליו וכן להיפק. - אבל כאשר המין השני של שישית, אינו נמדד באותו מין כלל כמבואר בב"ה"ל ד"ה וכו'. - וברדב"ז כתב שמלשון הר"מ בה"ח בצורת ביעורו נראה שא"א לחלק המעות עצמם בשווי ג'ס לכל אחד עיי"ש טעמו, אבל בצה"ל סקס"ז כתב שיש ראשונים שמבואר שמתר לחלק. - ועדיין יש לדון האם כל זה לדעת הר"מ שביעור הוא אבוד, אבל אם הפקר מהני ודאי יכול להפקיר ולזכות וה"ה לחלק [ועיין מש"כ בזה בספר פירות שביעית הערה ע"א]. ובחזו"א סימן י' סק"ג ד"ה ואם הגיע, מסתפק האם מהני פדיון כאשר כבר הגיע זמן הביעור, ועדיין בזמן שלא נאסר, ורוצה לאפקועי ממצותו. - אבל אחר זמן הביעור כתב בסימן י"ד סק"ג ד"ה זבחים שלא מהני לחללו כדי להתירו. - ומבואר בחזו"א י' י"ג ד"ה ואם שאחר הביעור תופס דמיו.

ז. פירות שהיו בהפקר בשדה בזמן הביעור ואח"כ אספם.

1. האם חייב לבערן.
2. וכן מי שקיבל פירות מאוצר ב"ד לפני זמן ביעורן, האם חייב לבערם.
3. ואם הגיע זמן ביעורן בזמן שהיא ברשות אוצר ב"ד האם מתחייבים בביעור.
4. כשמגיע אח"כ לידו האם חייב לבערם.
5. ואם לוקח כמות גדולה של פירות, יין וכדו' מאוצר ב"ד, האם יכול, ויועיל שיתכווין שלא לזכות בו עד אחרי הביעור.

תשובה ה. - חובת ביעור באוצר ב"ד ובהפקר.

כל שהיו באוצר ב"ד בשעת הביעור הרי הם במהותם הפקר כמבואר ברמב"ן פרשת בהר, וברש"ס האריך לחלוק בה על הרמב"ן, ועיין בחזו"א י"א סק"ז. - ובמנחת שלמה ח"א נ"א י"ז כתב שאפילו לדעת המהרי"ט והמבי"ט שפירות נכרי למרות שיש בו קדוש"ש, מ"מ הבא מכוחו אינו חייב לבערו כי אתי מכח גברא דלא חייב בזה, המקבל מאוצר ב"ד לא שייך סברא זו כי כל מעלת אוצר ב"ד שנפטר אינו אלא מחמת שהוא הפקר ואינו פטור. [ועיין בהמשך דבריו שמסתפק מטעם אחר לפטור] - ובצה"ל סקכ"ט הביא בשם החזו"א שכשלוקח זמן הביעור מסופק יכווין שלא לזכות בו עד שיעבור זמנו, ולכאורה ה"ה כשיודע והוא רק טירחה או חושש מההפסד, ואפשר שתלוי האם ביעור הוא מצוה או רק חיוב גמר השימוש ושלא לנהוג בו כבעלות.

- ה. הגיע זמן הביעור, האם צריך להפקיר.
1. גם את המאכלים שכבר בישל או אפה עמם.
 2. ואת כל השימורים שעשה מהם.
 3. וכל קופסאות שימורים וכדו' שמעורב בהם כמה מיני פירות, מתי זמן ביעורם.
 4. האם יש חילוק בין קופסאות שימורים של חתיכות פירות לבין רסק שעשוי מכמה מיני פירות.
 5. האם יש חילוק בין אם המינים האחרים מפירות חו"ל שישית או פירות שביעית שעדיין לא הגיע זמן ביעורם.
 6. הרוצה להפטר מהביעור האם יכול לכתחילה לערב כמות גדולה של פירות שישית שיתבטל בתוכו.
 7. אם יש לו מהם חביות של יין או שקים של פירות, האם צריך להוציאם כאשר: (1) חלקם כבר התחיל להשתמש, (2) או שסתם פתחם כדי שיוכל להשתמש. (3) או שפתחם כי מהם מעביר לבקבוקים. (4) והאם צריך להוציא את הבקבוקים שכבר מילא מהם.

תשובה ו. - תבשילים, ותערוכת מאכלים, אימתי חייבים בביעור.

בר"מ ה"ז שהכובש כבשים כל מין בזמנו חייב בביעור, ובהכ"ב שבמינו בכל שהוא ושלא במינו בנו"ט, והטעם ברדב"ז שם שלפני זמן הביעור מאחר וישל"מ אפילו תערוכת משהו שלו מחייב ביעור. - אמנם אם נתערבו כמה מינים שזמנם שונה אזלינן בתר הרוב, ואם שוה אזלינן אחר החמור שבהם. - ולערב לכתחילה עיין במשל"מ שם. - וכאשר לפני הביעור כבר יש בו רק טעם בלבד האם נחשב כמבוער או חייב ביעור, נחלקו התו"ט והרע"א בכמה מקומות [סוף פ"ט ועוד] האם שוה קדושה וביעור ולדעת הרע"א על בליעות לא חל עליו כלל חובת ביעור כלומר שהרי הוא כמבוער, ורק אם אחר הביעור נבלע טעם שאז הרי הוא כבר ככל מאכלות אסורות גם טעמו אוסר. - והחזו"א סימן י"א סק"א-ג האריך לחלוק על הרע"א ושהדבר תלוי בין אם יש תערוכת של כמה מיני פירות של שביעית ונו"ט שבכה"ג כל שאחד מהם קיים והשני נו"ט אינו חייב בביעור, כי נחשב שמינו עדיין לא כלה, אבל אם המין השני הוא משישית או אפילו משמינית ביחס לפירות שביעית נחשב שכלה כי המין השני אינו בנידון. - אבל אם יש בעין מבואר בר"מ ה"ז שכל מינו בזמנו. - אמנם אם התחיל כבר להשתמש בה מבואר בר"מ שם שהכל כמבוער, ובטעם שנחשב כמבוער י"א שמאחר והתחיל ודאי ימחר לסיימו כי יתקלקל, וממילא כבר אינו כמחזיקו, וה"ז כאילו התחיל בביעור, וא"כ תלוי לפי הענין. וממילא בזה תלוי גם כל תבשיל, ועיין מקדש דוד שביעית סימן ג"ט סק"ב ד"ה ונראה. - ויש מפרשים שעצם ההחזקה הרי זה שמירה ובעלות ורצון התורה הוא שפירות שביעית יהיו רק לשימוש ויש גם זמן גמר השימוש וממילא כשפתח כבר התחיל בשימוש גם כאשר אינו מתקלקל, אמנם עדיין יש לעיין כשפתח לא לשימוש וגם אינו מתקלקל.

1. פרי שהופקר בימים שספק אם הגיע זמן ביעורם.
1. האם הזוכה את הפירות צריך להתכוין שלא לזכות.
2. וכן הוא עצמו אחרי שכבר הפקיר בימים המסופקים, האם מותר לו לחזור ולזכות. - והאם תלוי אם ברור שכבר הזמן או לא.
3. וכן כל מבער בתחלת היום אפילו שידוע ברור שזהו זמנו, האם יכול לזכות הוא או אחר מיד, או שעליו להתכוין שלא לזכות עד סוף היום.
4. והאם מותר לו במשך יום הביעור להחזיק כמות כדי לחפש למי לחלקם.
5. ומי שלא ידע מכל הנ"ל האם עליו לחזור ולהפקירו.
6. כאשר הוא או אחר לקחו בכונה לא לזכות, האם יכול אחר לזכות מהם ללא רשות.

תשובה ז.

להלכה קי"ל כהרמב"ן ושאר הסוברים שביעור הוא הפקר. - חזו"א י"א סק"ז שאם הפקיר כשהגיע זמן הביעור, רשאי לחזור ולזכות בהם מיד, וגם הבעלים שזכו משדה עצמם רשאים לחזור ולזכות. - וכשחזר וזכה בין הוא אחר אינו צריך עוד להפקירם. - עבר ולא ביער נחלקו הראשונים האם יכול להפקירם או שכבר נאסרו להלכה חזו"א שם שנאסרו וצריך לקברן או לשרפן. חזו"א סימן כ"ז סדה"ש א'. - ואם חזר וזכה בהם בזמן המסופק צריך לחזור ולהפקירו בכל יום, שם סק"ה. - ולפחות ביום הביעור מבואר בחזו"א י"א סק"ז שלא נאסר כאשר מחזיקו לחלק.

- ז. מי שלא יודע האם כבר הגיע זמן הביעור. האם יכול לקבוע על פי שרואה.
1. שיש עדיין מהפירות בשדות אבל רק זרוק על הארץ לא בעצים.
2. ואם הכל כבר נאסף אבל מונח עדיין בארגזים בשדות, או נמצא בכמויות בבתי האריזה, או במחסני האוצר בי"ד.
3. ואם מצד מצב הפרי וזמן גדילתו, עדיין אמור להיות בשדות, אבל בפועל הזדרזו וקטפו את הכל.
4. ואם בשדות הרגילים כבר נגמר, אבל נשאר בחצירות או מקומות עם שוני קצת במזג האויר וכדו'.
5. והאם יש חילוק בין אם זה חצירות שמורים או פתוחים.
6. והאם שונה כאשר נשאר בפרדסים סגורים בנמצאים במקומות שמותר לסגורם ולתת רשות למבקש להכנס, כגון מקום מסוכן, או שאין שם שומר תרו"מ.
7. ואם נשאר רק מעט שדות אבל בלי סיבה של שוני מיוחד.
8. ואם נשאר רק במקומות גבוהים שרק עופות מעופפים יכולים להגיע לשם.
9. והאם יש חילוק בין אם זה מין שגם העופות אוכלים.

תשובה ח. - זמני הביעור.

בר"מ ה"ב שזמנו כל זמן שהפירות באילנות שכשדה, וקצת כעין זה בה"ד. - ובחזו"א ט"ז סק"ב מבואר שלדין אוכלין אפילו על התלוש. - ובביה"ל על ה"א ד"ה כ"ז כתב שהדבר תלוי במחלוקת ראשונים, וכן האם מה שנשאר במקומות שרק לעופות בכלל מחלוקת ראשונים, ובחזו"א ט"ז סק"ב ד"ה שם אוכלין כתב שסומכין גם עליהם. - ובחזו"א סימן ט"ז סק"ד שיעור מסויים שנשאר בעיצים שמוכיח שכבר כלה, וביאורו כתב בסימן ט"ז סק"ח שמוכיח שכבר נגמר להם במקומות שמחביאים. - עוד כתב שם שהגדרתו אינו כשנגמר מחמת לקיטה אלא זמן שכבר בלה בשדות שה"ז הוכחה שגם מאורתיהם כבר נגמר, וכעין זה בסימן י"ג סק"ב ד"ה כלומר. - אמנם שם בד"ה וצ"ל כתב שמ"מ אם לקטו הכל נחשב שכלה - ובביה"ל ד"ה בגפנים שזה רק דין בשמור, וביותר לא רק בשמור אלא שמור שלא כדין אבל גינות וחצירות שמן החיה מיהת מותר לשמור אוכלים עליהם. - ואם שמרו לא יועיל שיפקירו באותו יום ורק אם הפקירו יום לפני זמן הביעור אפשר עדיין לאכול על סמך זה, חזו"א ט"ז סק"ג ד"ה ונראה.

ח. משאיר שיעור ג' סעודות ולא מפקיר.

1. האם שיעורו נמדד לפי סוג המאכל וכמות שאוכלים ממנו בג"ס.
2. האם יש שיעור זמן שחייב לאכול.
3. והאם יכול לחשב כל בני ביתו הסמוכים על שולחנו, ואינם סמוכים.
4. וכשמפקיר יין וכדו' שהרגילות להשתמש בשבת האם יכול לחשב את כל האורחים הרגילים לבוא אליו לשבת. - וכן כשמתעד בימים הקרובים לעשות שמחה האם יכול להשאיר לפי כמות המזומנים.

5. כשנשאר לו כמות האם עדיף לחלק לכל שכיניו שיעור ג'ס או עדיף להפקיר. - והאם יש חילוק בזה בין יום הביעור ללפניו.
6. כשיש לו כמות שמוציא להפקיר, האם כשמוציא יכול לכתחילה להשאיר לעצמו מזון ג'ס, או שכאשר יש לו יותר ממילא חל על הכל חובת ביעור.
7. והאם יועיל שבמקום הביעור יחלק לכל שכיניו וכדו' מזון ג'ס, וממילא ישאר לו שיעור ג'ס וישאיר לעצמו.
8. ואם יש לו מאותם פירות ממש אבל של פירות שישית, או שיש לו כמה סוגי יין שונים קצת, האם מחשיבים כל אחד בפני עצמו לחישוב ג'ס.
9. והאם מחשיבים גם את הפירות שכבר מבושלים אפיוס וכדו'.

תשובה ט. - דיני ג'ס, והאם להפקיר, או לחלק.

חזו"א י"א סק"ז שגם כאשר יש לו כמות שיעור ג'ס רשאי להשאיר לעצמו. - וכן יכול לשמור ג'ס כדי לתת לאחר. - ומניח לכל אחד מב"ב ג'ס כמבואר בר"ש פ"ט מ"ח, ובחזו"א י"א סק"ז. - ובצה"ל כ"א כתב שנראה שפירות שישית אינו בכלל, וכן מוכח בלשונו של החזו"א הנ"ל. - ובלשון הר"מ נראה שלחלק עדיפא, ובחזו"א שם מבואר שגם ביום הביעור אפשר, וא"כ נפק"מ לנוהג כדעת הר"מ ולא יכנס לחשב עיבוד בידים שיחלקו. - אמנם הם צריכים לאכול באותו יום ובתורת זרעים פ"ט מ"ב מבואר שלדעת הר"מ מותר להם גם ביום הביעור עצמו דבזה עצמו מקיימים ביעור, וגם בעלים עצמם מותר להם להפקיר ולחזור ולזכות כשאוכל מיד. - ובחזו"א ט"ז סק"ז ד"ה ששאלת נסתפק לדעת הר"מ האם חייב לאכול הג'ס שלו ושל ביתו מיד. - וגדר ב' מינים עיין בלשונו של החזו"א סימן ט"ז סק"ג ד"ה ועיקר. ובמשפטי ארץ פ"ל ס"ד ובהערה שם ובחוט שני פ"ז הל"ג.

ט. הפקיר פירות בזמנו.

1. האם הזוכה בו יכול להשתמש בו בכל צורה שהיא, כלומר מענבים לעשות יין מזיתים שמן, לזמן מרובה.
2. וכן הוא עצמו כשאחרים לא זכו יכול לעשות מהם שימורים יין וכדו'.
3. והאם למפקיר עצמו ולאחר יש כמות מסוימת שמותר לזכות בו.
4. קופסאות שימורים וכדו' פחות מג'ס האם חייב להפקירם.
5. חזר וזכה בפירות שביעית האם צריך לנהוג בפירות דיני וקדושת שביעית.
6. והאם מותר להאכיל לבהמה פירות שביעית שקיימו בהם לפני שחזרו וזכו בהם ואחרי שחזרו וזכו.

תשובה י. - גדר היתר ג'ס, והפקר.

בגדר ג'ס תלוי האם הוא שיעור שנחשב כמבוער וא"כ תלוי מה עושה עמו וזהו דין צבע. - וכל דין ג'ס הוא לפני ההפקר אבל לאחר ההפקר יכולים לזכות ללא שיעור, מעדני ארץ פ"ז ט"ז. - ולדעת חלק מהראשונים אחרי הביעור כבר אין בו כלל דיני שביעית כי ביעורו הוא סיוס שימושיו ודיניו, ולהלכה עיין בחזו"א י"א סק"ז י"ג סק"ה, ובסוף סדה"ש כתב שחזר ונוהג בו כדיניו, ובדר"א סוף פ"ה ביה"ל סוף ד"ה משתדד האיר בזה. ובמנח"ש ח"א נ"א אות כ' הקשה שהרי לדעת רש"י הביעור הוא ע"י רמיסת רגלי בהמה גם הרמב"ן רק חולק שהפליג וא"כ כל שעדיין לא זכה ודאי מותר להאכילו לבהמה וא"כ למה שיחזור איסור להאכילו לבהמה.

י. ורדים ושושנים ושאר עשבי בשמים המיועדים לריח.

1. האם צריך לשומרם כדיני קדוש"ש.
2. וכן עלי נענע ודומיהם המיועדים לטעם ולריח, או אלו שעיקרן לריח אבל נותנים טעם, האם צריך לשומרם בקדושה.

3. והאם שונה כאלו שרק בריסוק שלהם הריח יוצא.
4. ומה דין עשבים ששימושם הוא לתת ריח במאכל.
5. ובשמים או פרחים המיועדים רק לנוי, האם יש להם קדוש"ש.
6. והאם יש הגבלה בצורת השימוש שלהם.
7. והאם להדסים יש דיני שביעית.

תשובה י"א.

בירושלמי ריש פ"ז מספקא ליה על מיני בשמים, ובקה"י סימן י"ט ב' כתב שמספקא ליה במש"כ הבעה"מ גבי עצי הסקה שהנאתו קודם לביעורו הוא כ"ש, אבל הרע"א על התוס' ב"ק ק"א ביאר דס"ל שצריך בשוה דוקא. - ובפשטות יסוד הדברים הוא האם הדין של הנאתו וביעורו שוה הוא כי כאשר ביעורו הוא תחלה, א"א להגדיר הפעולה עצמה כשימוש אלא כהפסד, משא"כ להיפך, או דהוא דין של דומיא דלאכלה, וכן תלוי האם הלאכלה הוא גילוי על צורת שימוש שיהיה כילוי עם השימוש עצמו – ובחזו"א י"ד סק"ט ביאר שהספק האם נחשב שוה לכל או דדומה ליר"ט שאינו שוה לכל וממילא לא הותר, אמנם אם גם נו"ט במאכל אפילו שעיקרו לריח ועוד שאכילתו הוא רק ע"י שנ"ט יש לו קדוש"ש. – ומעתה לדבריו יש לדון בטבק המיועד רק לסיגריות האם חשיב שוה לכל נפש, וטבק להרחחה שכולם נהנים אלא שאינם קונים אותו במיוחד. – ובאותם מינים שנותנים ריח במאכל נחשב כמאכל משנה ראשונה פ"ז מ"ו. – ומאחר והוא ספק בעיקרו של דין א"א להחשיבו כספק דרבנן לקולא כמבואר בחזו"א כ"ב סק"ט וכ"כ בשבה"ל ח"ב ר"ב. - אבל כשהוא רק לנוי אפילו שיש בו הנאה לגוף אין בו קדוש"ש [עיי' מנח"ש ח"א נ"א ו"א וכ"ג, מה"ת קכ"ג, משכנ"י ח"א ל"ד].